

JAK POZOROVAT PTÁKY

Antonín Krása

Ilustrace: Petra Mertová

CPRESS

Jak pozorovat ptáky

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Antonín Krása

Jak pozorovat ptáky – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

POTÁPVICE / POTÁPKY	12	BAHŇÁCI	104	Konipas horský	192
Potáplice severní	14	Pisila čáponohá	106	Linduška lesní	194
Potápka malá	16	Bekasina otavní	108	Brkoslav severní	196
Potápka roháč	18	Sluka lesní	110	Skorec vodní	198
VESLONOŽÍ / BRODIVÍ	20	Jespák bojovný	112	Střízlik obecný	200
Kormorán velký	22	Koliha velká	114	Pěvuška modrá	202
Bukač velký	24	Pisik obecný	116	Bramborníček černohlavý	204
Volavka popelavá	27	Vodouš kropenatý	118	Červenka obecná	206
Čáp bílý	29	Čejka chocholatá	120	Drozd zpěvný	208
Čáp černý	32	Kulík říční	122	Kos černý	211
VRUBOZOBÍ	34	DLQUHOKŘÍDLÍ /	124	Rehek domácí	214
Hohol severní	36	/ MĚKKOZOBÍ	124	Rehek zahradní	216
Polák chocholačka	38	Racek bouřní	126	Slavík obecný	218
Polák velký	40	Racek chechtavý	128	Budníček menší	220
Zrzohlávka rudozobá	42	Rybák obecný	130	Cvrčilka říční	222
Čírka modrá	44	Holub hřivnáč	132	Pěnice černohlavá	224
Kachna divoká	46	Hrdlička zahradní	135	Pěnice hnědokřídla	226
Husa velká	49	SOVY	138	Rákosník proužkovaný	228
Labuť velká	52	Kalous ušatý	140	Rákosník velký	230
DRAVCI	54	Puštík obecný	142	Sedmihlásek hajní	232
Jestráb lesní	56	Sýc rousný	144	Králíček obecný	234
Káně lesní	58	Výr velký	146	Lejsek bělokrký	236
Krahujec obecný	60	Sova pálená	148	Lejsek šedý	238
Luňák červený	62	KUKAČKY / LELKOVÉ /	150	Mlynařík dlouhoocasý	240
Moták pochop	64	/ SVIŠŤOUNI	150	Sýkora koňadra	242
Orel mořský	66	Kukačka obecná	152	Sýkora modřinka	245
Orel skalní	68	Lelek lesní	154	Brhlík lesní	248
Včelojed lesní	70	Rorýs obecný	156	Šoupálek krátkoprstý	250
Ostříž lesní	72	SROSTLOPRSTÍ	158	Moudivláček lužní	252
Poštolka obecná	74	Dudek chocholatý	160	Žluva hajní	254
Sokol stěhovavý	76	Ledňáček říční	162	Ťuhýk obecný	256
HRABAVÍ	78	Vlha pestrá	164	Havran polní	258
Bažant obecný	80	ŠPLHAVCI	166	Kavka obecná	260
Koroptev polní	82	Datel černý	168	Krkavec velký	262
Křepelka polní	84	Krutihlav obecný	170	Vrána obecná šedá	264
Tetřívěk obecný	86	Strakapoud velký	172	Sojka obecná	266
KRÁTKOKŘÍDLÍ	90	Žluna zelená	175	Straka obecná	268
Drop velký	92	PĚVCI	178	Špaček obecný	270
Chřástal polní	94	Chocholouš obecný	180	Vrabec domácí	272
Chřástal vodní	96	Skrivan polní	182	Čížek lesní	274
Lyska černá	98	Břehule říční	184	Konopka obecná	276
Slípka zelenonohá	100	Jiříčka obecná	186	Stehlík obecný	278
Jeřáb popelavý	102	Vlaštovka obecná	188	Zvonek zelený	280
		Konipas bílý	190	Pěnkava obecná	282
				Dlask tlustozobý	284
				Hýl obecný	286
				Křivka obecná	288
				Zvonohlík zahradní	290
				Strnad obecný	292
				Strnad rákosní	294

ÚVOD DO SVĚTA PTÁKŮ

Ptáci a jejich charakteristika

Ptáci patří mezi obratlovce. Od ostatních obratlovců se liší tím, že mají zobák, peří, létají ve vzduchu a snášejí vejce. Zobák ptákům umožňuje lépe sbírat potravu, než je tomu u plazů. Aby mohli létat, mají anatomicky uspořádané tělo. Mají křídla a lehké tělo. Lehkosti těla napomáhají plicní vaky, které pronikají až do kostí a pneumatizují je. Proto kosti mohou být velké, a přitom jsou lehké. Plicní vaky navíc umožňují lepší hospodaření s kyslíkem při dýchání. Ptáci se za letu nezadržávají. Oproti plazům mají z hlediska rozmnožování většinou silně vyvinuty rodičovské instinkty a o mláďata se dokáží dokonale postarat. Staví si hnízda, sedí na vejcích, krmí své mladé. Ptáci mají velmi dobře vyvinutý zrak. Vidí daleko a detailně. Sluch mají dobře vyvinutý hlavně sovy.

Dá se říci, že proti ostatním skupinám obratlovců je pro ptáky nejtýpickejší ovládnutí vzduchu, podobně jako ryby ovládají vodu a savci souš. Avšak i mezi savci najdeme ty, kteří dokáží létat, například netopýři. Ostatní obratlovci dokáží pouze plachtit. Týká se to nejen obojživelníků, plazů, ale i ryb. Naopak tučňáci jsou ptáci, kteří převážnou část života tráví ve vodě, a někteří ptáci létat vůbec neumějí, tak jenom běhají, jako například pštrosi. Snášení vajec je pro ptáky typické, ale i plazi a primitivní savci vejce snášejí. Ptáky charakterizuje pouze **peří**. To mají jenom oni. A jejich peří bývá velmi krásné, je různobarevné a barevné. Nejen v tropech, ale i u nás žijí ptáci, kteří mají peří v barvě všech odstínů duhy. Jsou modří, žlutí, červení, zelení, černí a bílí. Ptáci jsou pravou okrasou živé přírody. A umí ještě něco – umí **zpívat**. Žádný jiný živý tvor, kromě lidí, to tak nedokáže.

S ptáky se můžeme setkat prakticky všude na celé Zemi. Žijí v lesích, polích, pouštích, na horách, na ledu v Antarktidě, uprostřed oceánů, v městských aglomeracích i v lidských obydlích. Udává se, že na Zemi žije bezmála 10 000 druhů ptáků, kteří se mezi sebou mnohdy výrazně liší. Nejmenší pták světa, **kalypta nejmenší** z Kuby, je velikosti našeho čmeláka. Samec

měří 55 mm, z toho tělo jen polovinu, zbytek tvoří ocas a zobák. Váží 2,6 g. Naopak největším ptákem byl do 18. století **pštros moa** z Nového Zélandu, který měřil až 5 m. Vyhubili ho tam Maorové už před příchodem Evropanů. Ještě více se mezi sebou ptáci liší celkovým vzhledem. Odlišují se tvarem těla, rozdílnými proporcemi a velikostí jednotlivých částí těla. Hlavně však ozdobností peří a především jeho barvou. Výrazně se ptáci mezi sebou liší také způsobem života, svým chováním a životními projevy, včetně příjmu potravy a rozmnožování. Pokud se naučíme všimnout si uvedených rozdílností mezi nimi a naučíme se znát charakteristiky jednotlivých druhů, jsme už jen krůček k tomu, abychom jim porozuměli a je společlivě určili. Aby bylo možné lépe se orientovat mezi jednotlivými druhy rostlin a zvířat, sestavil již v roce 1735 **Carl von Linné** (1707–1778) přehledný systém. Ve svém principu platí s určitými změnami dodnes. Linné vycházel zejména z morfologických znaků, později byl systém korigován z ontogenetického hlediska. Dodnes je podle něj třída PTÁCI členěna na **řády**. U nás jsou to následující řády:

- Potáplice
- Potápky
- Veslonozi
- Brodiví
- Vrubozobí
- Dravci
- Hrabaví
- Krátkokřídli
- Bahňáci
- Dlouhokřídli
- Měkkozobí
- Sovy
- Kukačky
- Lelkové
- Svišťouni
- Srostloprstí
- Šplhavci
- Pěvci

Všechny řády jsou dále členěny na **čeledi**, ty pak na **rody** a dále na **druhy**. Například rehek domácí patří do **řádu** pěvců (*Passeriformes*), **čeledi** drozdovití

Tah ptáků

Zajímavým projevem ptáků je **tah**. Nutno uvést, že táhnout mohou i motýli, u nás například babočka admirál, ale i savci, jako třeba někteří netopýři, nebo ryby. U ptáků je ale tato činnost nejnápadnější. Podle toho, zda u nás zůstávají celý rok, nebo letí do teplých krajín, se rozdělují na ptáky **stálé** a **tažné**. Mezi nimi je ještě skupina **částečně tažných ptáků**. Do ní můžeme zařadit ty, u kterých někteří jedinci od nás na zimu odlétají, ale jiní ptáci stejného druhu zůstávají přes celou zimu. Děje se tak proto, že Česko je na hranici stálých a tažných populací téhož druhu. Na sever a východ od nás jsou všichni ptáci tažní a populace ptáků na jihu a západě jsou stálé. Příkladem takového druhu ptáka je kos černý. Zároveň k nám přilétnou ptáci téhož druhu odjinud.

Ještě se u nás čas od času objeví ptáci, kterým říkáme **zimní hosté**. To jsou také tažní ptáci, kteří k nám letí ze severu nebo východu zimovat, podobně jako naši ptáci létají do Afriky. V létě u nás ale nežijí. **Invazní** ptáci jsou ti, kteří se jednou za dlouhý čas objeví znenadání na určitém místě a zahnízdí tam. Pak se neobjeví třeba desítky let. V Evropě a také u nás to byl před lety **stepokur kirgizský**, původem ze Střední Asie.

Proč jsou někteří ptáci stěhovaví? Hlavní příčinou je potravní nabídka. Všichni výhradně hmyzožraví jedinci, zejména ti, co se živí létajícím hmyzem, jsou přísně tažní. V zimních měsících u nás hmyz nelétá, a proto by se ptáci neutilizovali a uhynuli by. Na výslunných místech a pod listím se občas pro hmyzožravé ptáky k sezobnutí něco najde. Nestačí to však na jejich plnohodnotnou výživu, takže také odlétají, příkladem mohou být drozdi zpěvní, to jsou tažní ptáci. Některé druhy, jako červenka obecná nebo rehek domácí, dokáží na vhodných místech dlouho do zimy přežívat, ale často při nástupu pozdních mrazů uhynou. Nebo mají „šťěstí“, že žijí někde na hnojišti, ve stáji nebo jiném příznivém místě, přizíví se i něčím jiným a přežijí. Naši přísně tažní ptáci, jako vlaštovky, pěnice, vlhy, dudci, čápi, chřástali v zimovišti v teplé

(*Turdidae*), do **rodu** rehek (*Phoenicurus*) a **druh** je rehek domácí (*Phoenicurus ochruros*). V Evropě žijí celkem čtyři druhy rehků rodu *Phoenicurus*.

Africe nehnízdí. Hmyzu a ostatní potravy je tam sice dost, ale i tak hnízdí pouze u nás. Je to proto, že den v Africe trvá jen 12–13 hodin, a to je krátká doba na to, aby tito ptáci mohli odchovat mláďata. U nás je v té době den dlouhý 14–16 hodin, a to je pro ně rozhodující. Z toho se dá odvodit, že vlastně neplatí, že by tažní ptáci od nás na zimu odlétali „do teplých krajín“, ale platí, že k nám z Afriky na léto přilétají hnízdit. Odlétají na zimu pryč, protože by se neměli čím živit, ne proto, že by jim byla zima. I když ta je jim také.

U nás žijí i ptáci, kteří se hmyzem také živí prakticky celý rok, sbírají ale hmyz a jeho vývojová stadia, která se u nás vyskytují celoročně. Jedná se o vajčička, larvy a kukly hmyzu, které přezimují na větvičkách, pod kůrou stromů a v jejich puklinách, ve dřevě stromů i v zemi. Některé jsou sice malé, ale sýkorám a králíčkům to dostačuje, a proto neodlétají. Podobně i datlovití ptáci mají ve dřevě a kůře stromů dostatek larev hmyzu, a proto se řadí mezi **stálé** ptáky. Navíc si sýkory a datli umí doplnit potravu i z jiných zdrojů, jako jsou semena jehličnanů. Mezi stálé ptáky u nás patří především většina z těch, kteří se živí semeny rostlin a stromů. Zde můžeme zařadit pěnkavy, stehlíky, zvonky, strnady, křivky a další. Složitější je to s tahem většiny vodních ptáků, kteří získávají svoji potravu ve vodě. Pokud nejsou potravními specialisty, mají dostatek potravy, dokud voda nezamrzne. Jestliže je ale tato „spížírna“ uzavřena ledem, musí letět tam, kde je hladina vody přístupná. Proto mohou být vodní ptáci u nás někdy celou zimu, ale většinou odlétají tam, kde voda nezamrzá.

A kam vlastně od nás ptáci létají na zimu? Ti, kteří jsou výhradně hmyzožraví, létají většinou do střední a jižní Afriky. Výjimečně někteří naši ptáci od nás odlétají do Indie, což je například lejsek malý. Až do Austrálie táhne z evropských ptáků, žijících i u nás, rybák obecný. Ostatní létají do střední až severní Afriky. Velká skupina našich ptáků cestou do Afriky zůstane již ve Středomoří,

v Itálii, ve Francii a ve Španělsku. Někteří naši opeřenci nelétají na zimu na jih, ale na severozápad do Nizozemí. Jedná se třeba o čejku chocholatou. Mezi rekordmanky v délce tahu patří z našich ptáků již uvedený rybák obecný a dále čáp bílý a tuhyk obecný. Ti létají až do jižní Afriky. Ptáci za tahu nelétají, kudy je to napadne, ale mají svoje trasy. Tyto cesty jsou důkladně zdokumentovány na základě výsledků kroužkování ptáků. Naši ptáci létají od nás na jihozápad, přes Francii a Španělsko a Saharu nebo podél pobřeží Afriky. Jiní létají na jihovýchod přes Balkán, Izrael a podél Nilu a další pak přes Itálii a italské ostrovy, přes Saharu dál na jih. Tahovou cestu zdolávají většinou **aktivním letem**. Ale tažní dravci a čápi létají **pasivně**. Cestou využívají teplých vzestupných proudů vzduchu. V nich vystoupají do značné výše a potom postupně plachtí do dalšího vzestupného proudu. Šetří tak až 90 % energie. Vzestupné proudy vznikají jen nad vyhřátým zemským povrchem, nikoli nad mořem. Proto se tyto ptáci zpravidla tahům přes moře vyhýbají. Vzdálenost, kterou uletí při tahu, je různá. U drobných pěvců to je většinou kolem 50 km za den, někdy ale i víc než 300 km. Čápi za den uletí zhruba stejnou vzdálenost. Neuvěřitelně vypadá údaj o tahu břehouše rudého z Aljašky na Nový Zéland. Za osm dní uletěl bez přestávky zhruba 11 000 km, což je rychlost téměř 60 km v hodině. Výška, ve které ptáci táhnou, je u drobných druhů od 50 m do 100 m. U většiny ostatních to je až do výšky 600 m. V noci táhnou ptáci výše, až do 1 000 m. V nejvyšší nadmořské výšce 9 000 m v Himálaji byly zastíženy za tahu husy indické. Zajímavé je, že někteří ptáci létají jinou trasou při cestě do zimoviště a jinou trasou při cestě zpět. Jejich návrat k nám bývá obvykle rychlejší, trvá jim kratší dobu.

Jak ptáci vědí, zda vůbec, kdy a kam se vydat, je záhadou. O tom, jakým způsobem se během tahu orientují, lidé dlouho pouze spekovali. Je známo, že ochočení mladí ptáci, vybraní z hnízda, jeví v době tahu neklid. To svědčí o tom, že tah je věcí pudovou. Potravu je sice ještě dost, ale je tu už signál, že je nutno letět. Pokusy spojené se záchranou jeřába amerického v USA ukazují, že trasu tahu se učí mladí ptáci od starých při jejím prvním absolvování. Tam byla trasa mladých jeřábů určena vodičem na rogalu, který hejno vedl. Bylo to z toho

důvodu, že jeřábi původně za tahu odpočívali v místech, kde na ně číhali a lovili je lovci, a jeřábi by neměli šanci přežít. V té době žilo už jen několik posledních ptáků tohoto druhu. Byli by úplně vystříleni, i když v místě hnízdění i zimování byla jejich ochrana zabezpečena. Takto se naučili novou trasu a o té původní nemají ani potuchy. Nyní odpočívají v místě, kde jsou chráněni. Tímto způsobem byl jeřáb americký zachráněn před vyhoubením a my díky tomu víme, jak se ptáci učí tahovou cestu.

Jak se ale pták dostane na správné místo, kam chce letět? Ptáci mají vynikající orientaci v krajině. Vypadá to, jako by letěli podle počítačových programů na trasování cest. Přesto musí mít kontrolu a jistotu, že letí správně. Jsou to určité orientační body v krajině, podle kterých se řídí. Velmi často táhnou v noci. Při pokusech s ptáky v planetáriu bylo vysledováno, že se řídí také podle hvězd. Jenže někdy bývá zataženo a hvězdy nejsou vidět. Bylo zjištěno, že ptáci mají v sobě něco, co slouží jako vnitřní kompas. Odborně se tomu říká magnetorecepce. Její fyziologický princip byl popsán. Je lokalizován do horní čelisti zobáku a do pravého oka ptáků. Definitivně však otázka ptačí orientace vyřešena není. Klíč k řešení leží možná u poštovních holubů. Ti se dokáží vrátit do rodného holubníku ze vzdálenosti 300–400 km, aniž by trasu znali. Patrně v sobě mají na orientaci něco, jako je GPS. Základem pro tah ale musí být u ptáků vynikající paměť, kterou v oblasti orientace jiní tvorové nemají.

Některé úseky tahu jsou pro ptáky značně fyzicky náročné. Jedná se například o přelet moře nebo Sahary. Po takovém výkonu jsou hodně vyčerpaní. Musí si odpočinout, nasytit se a nabrat nové síly. Cesty tažných ptáků, a hlavně místa jejich odpočinku, jsou lidem v místech tahu dobře známy. Odjakživa tam na ně číhají, chytají je a konzumují. Nejčastěji se tak děje ještě na evropském kontinentě v Itálii, Francii, Španělsku, Řecku, Kypru a na Maltě.

S přiletem ptáků k nám je spojen jeden mýtus. Tvrdí se, že jejich přilet znamená předzvěst pěkného počasí. Není to pravda. Meteorologické situace nad Evropou bývají nevyzpytatelné. Mnohokrát se stalo, že ptáci přilétli a náhlá vlna mrazu je nadlouho zdržela na chráněném místě poblíž lidí. V některých případech ale v takové situaci dochází i k jejich úhynu.

Potrava ptáků

Potrava je pro ptáky důležitá z důvodu příjmu živin a tvorby energie pro zabezpečení všech životních funkcí jejich těla. Potrava a způsob jejího získávání zpětně ovlivňuje i fyziologický vzhled, životní funkce a způsob chování ptáků. Jako příklad může sloužit tvar ptačího zobáku. Způsob získávání potravy souvisí i se strategií jejich života. To znamená, že je rozdíl mezi tím, v jakém postavení je konkrétní pták k ostatním živočichům, včetně ptáků v rámci potravního řetězce v daném prostředí. Je rozdíl, zda je lovcem jiných ptáků, nebo je jejich kořistí. Podle toho se buď musí, nebo nemusí schovávat a chránit. Létající hmyz musí ptáci většinou lovit aktivně ve vzduchu. Musí být proto štíhlí a rychlí. Veškerou rostlinnou potravu a také lezoucí hmyz a jeho larvy a housenky mohou jiní ptáci „pasivně“ sbírat na zemi a v porostech bylin a dřevin. Bývají na sběr své typické potravy přizpůsobeni například tvarem zobáku.

Hlavním rozdílem mezi ptáky z hlediska jejich výživy je, zda se živí rostlinnou, nebo živočišnou potravou. Tomu bývá uzpůsoben trávicí trakt. Všichni ptáci se alespoň někdy živí **živočišnou potravou**. Někteří nekonzumují nic jiného, u většiny z nich je živočišná složka převažující, ale někteří ji konzumují jen výjimečně. Ti ji přijímají, jen když jsou jako mláďata krmena v hnízdě. Jako potrava ptákům slouží různí bezobratlí živočichové. Převažují různí červi, měkkýši a členovci a z nich především rozmanitý hmyz. Forma, v jaké se hmyz v přírodě vyskytuje, je velmi různorodá. Mohou to být vajíčka hmyzu, jejich larvy, případně kukly a pak dospělý hmyz. Odpovídá to životnímu cyklu hmyzu během roku. Některá vývojová stadia hmyzu (hlavně vajíčka, larvy a kukly) najdeme

Věk ptáků

V popisné části této knihy je u většiny ptáků uveden **nejvyšší zjištěný věk v letech**. Tento údaj ale neříká nic o tom, jaký je **průměrný věk**, kterého se ptáci dožívají. Například u žluvy hajní je uveden nejvyšší zjištěný věk 15 let, u sýkory koňadry také tolik. Ovšem jejich průměrný věk dožití je zcela rozdílný. Abychom

v přírodě celý rok. Jsou ukryta ve starých porostech trav, na větvičkách, často v kůře a dřevě stromů nebo na zemi a pod zemí. U vodních bezobratlých jsou ve vodě. Dospělý hmyz a housenky se v přírodě vyskytují ve velkém množství pouze ve vegetačním období od jara do podzimu. Lejscí, pěnice, rákosníci, žluvy, kukačky a další se živí pouze touto potravou. Vlaštovky a rorýsi jsou specializováni výhradně na létající hmyz. Proto mohou u nás žít jen v letním období. Králíci, sýkory a datli žerou také převážně hmyz. Živí se i těmi stadii hmyzu, která jsou i v zimě ukryta na větvičkách a kůře stromů, a tak se užijí i v zimních měsících. Dravci, sovy a rybožraví ptáci se navíc živí i obratlovci, ze savců hlavně hlodavci, drobnými ptáky a rybami. Živočišná potrava je pro ptáky nezbytná hlavně v období rozmnožování, protože obsahuje plnohodnotnou bílkovinu. Bez ní by ptáci nemohli snášet vejce a vykrmit mláďata. Mimo období hnízdění většina ptáků živočišnou potravu také přijímá, ale už ne výhradně. Ve větší nebo menší míře se potom živí potravou rostlinnou.

Převážně **rostlinnou potravou** se živí další velká skupina ptáků. Pochutnají si na semenech trav, obilí, plevelů, řepky, slunečnice, semenech listnatých a jehličnatých stromů. Součástí potravy ptáků jsou různé plody ovocných stromů a keřů, jahody, borůvky, bobule jeřábů a podobně. Někteří ptáci jako například husy se živí ve velkém vegetačními částmi rostlin: listy, pupeny, stonky a květy. V blízkosti člověka se ptáci přiživí na zbytcích potravy lidí, na smetištích, kde se živí všemožnými odpadky, a přiživují se také na farmách, kde je krmén dobytek a drůbež. Velmi důležitým faktorem příjmu potravy je samozřejmě voda.

zjistili jaký, musíme si vzít na pomoc matematiku a pochopitelně biologii rozmnožování obou druhů. Žluva hajní hnízdí 1krát do roka a má průměrně čtyři vejce, ze kterých se vylíhnou čtyři mláďata. Po vyhnízdění se tak jeden pár, což jsou dva ptáci, zmnoží na šest ptáků. U sýkory koňadry je to jinak.

Jeden pár hnízí 2krát do roka a průměrně snáší 10 vajec. Z nich se tedy může vylíhnout až 20 mláďat. Z jednoho páru, tedy dvou ptáků, tak může být po vyhnízdění 22 ptáků. Podle sčítání ptáků v Česku, které se pravidelně provádí, je počet žluv hajních i sýkor koňader každoročně přibližně stejný. Nepřibývá jich, ani neubývá. Z toho vyplývá, že do roka „zmizí“ čtyři žluvy a 20 koňader. Oni nezmizí, ani se nikam nepřemístí, ale uhynou. Příčinou úhynu jsou predátoři, hlad, počasí a nemoci. Jsou to zcela přirozené procesy, které souvisejí s chodem přírody. Každoročně tak uhynie přibližně 66 % žluv hajních a 91 % sýkor koňader. Z toho se dá odvodit, že průměrný věk dožití je u žluvy hajní pět let a u sýkory koňadry necelé dva roky. U sýkor koňader a u většiny pěvců jsou největší

Rozmnožování ptáků

Rozmnožování ptáků je velmi specifické. Ptáci snášejí vejce, která se musí zahřívát, aby se v nich vyvíjel plod mláďat, která se po určitém čase vylíhnou. Aby mohli ptáci mláďata odchovat, staví jim **hnízdo**. Do něho samice snáší vajíčka a zahřívá je. Tam jsou také vejce chráněna. O vylíhlá mláďata se rodiče starají tak, že je krmí a chrání. Vlastnímu hnízdění předchází výběr teritoria pro hnízdění a výběr partnera. U hus, labutí nebo čápů tyto aktivity spolu splývají. Je to proto, že jejich páry jsou trvalé, žijí spolu dlouhodobě. Většinou si ale musí samec najít území, nazývané **hnízdni okrsek**, kde má „zabezpečený“ příjem potravy pro sebe a pro budoucí potomstvo. Toto území si obsadí a hájí ho proti samcům stejného druhu zpěvem, jinými zvukovými projevy a bojem.

Někdy jsou boje velmi urputné. Zpěvem a zvukovými projevy zároveň láká samici. Když se mu povede samici získat, může pár začít budovat hnízdo. Někdy snaha o získání samice vyžaduje většího úsilí. Samci staví „svatební“ hnízda, na která samici lákají, nebo předvádí různé „rituály“ jako tance, svatební lety a rozmanité pózy na vodě. Tomu se říká **tok**. Známé jsou akrobatické lety dravců, netopýří let zvonka a zvonohlíka nebo tok potápek roháčů a dalších vodních ptáků na vodě. K vrcholným projevům toku u ptáků patří tok jeřábů popelavých,

ztráty mláďat ještě v hnízdech a brzy po jejich opuštění. Mladí ptáci jsou ještě nezkušení a většina predátorů má „hody“. Pokud mladé sýkory koňadry přežijí toto kritické období, dá se předpokládat, že mají šanci žít mnohem déle, minimálně 5 let jako žluva, a mají-li „štěstí“, dožijí se i 15 let. Drobní pěvci mají tu „smůlu“, že stojí v potravním řetězci nízko. Větší ptáci to mají trochu „lepší“, ale dosti podobné. Jinak jsou na tom velcí dravci, například orel mořský. Hnízí 1krát do roka. Samice snáší 2–3 vejce, ale průměrně z nich odchovají jen jedno mládě. Pohlavní dospělosti orli mořští dosahují v 5–6 letech. Teprve tehdy poprvé hnízí. Pokud byl zjištěn nejvyšší věk orla mořského v přírodě 34 let, je možno odhadnout, že jeho průměrný věk dožití je přibližně 10 let.

jespáků bojovných, dropů velkých, tetřevů hlušců a tetřívků obecných. Tito ptáci skupinově tancují, napodobují boj nebo skutečně bojují. Tok těchto ptáků neprobíhá nahodile, ale uskutečňuje se na takzvaných tokaništích. Projevy toku v určité podobě existují u všech ptáků.

U těch hnízdících v koloniích se projevuje skupinové teritoriální chování. Na vetřelce dorážejí většinou křikem všichni členové hnízdni kolonie. Tak to bývá u racků chechtavých. Ptáci si staví hnízda od velmi dokonalých výtvorů až po něco, co snad hnízdem ani není. Moudivláčci lužní, budníčci a vlaštovky si staví velmi dokonalá hnízda. Na opačném pólu jsou kulčí říční a hrdličky zahradní, kteří mají hnízdo nedokonalé. Kalous ušatý a někteří další hnízí v opuštěných hnízdech jiných ptáků, takže je nestaví, pouze si je upravují.

Ptáci **snášejí** do svých hnízd **různý počet vajec**. Někdy může být v hnízdě pouze jedno vejce, což se někdy děje u orlů, většinou ale mají 1–2 vejce. Holubi, jeřábi, lelci, včelojedi a dropi snášejí vždy pouze dvě vejce, racci chechtaví většinou tři vejce. Mnozí dravci a čápi snášejí obvykle 3–4 vejce, bahňáci pak vždy čtyři vejce. Drobní ptáci a většina dalších ptáků snáší 4–7 vajec, sýkory obvykle 7–10 vajec, výjimkou není ani 13–14 vajec. Někteří kurové, například koroptev, snášejí

12–20 vajec. V jejich hnízdech bylo výjimečně nalezeno, podobně jako u některých kachen, i více než 30 vajec. To však některé samice zanašely svá vejce do cizího hnízda. Vejce jsou samicemi snášeny pravidelně každý den. To platí hlavně pro menší druhy ptáků. Dravci, sovy a velké druhy ptáků snášejí vejce obden nebo až za 2–3 dny. Drobní ptáci zasedají obvykle až na předposlední nebo poslední vejce, a proto se jejich mláďata rodí naráz. Dravci, jako například orli, začínají hnízdit velmi brzy, kdy jsou ještě mrazy, a tak zasedají již na první vejce. Pak se může stát, že v době nedostatku potravy je druhé mládě slabší a slabší, až uhynie. Na **vejcích sedí** většinou oba rodiče. U některých ptáků sedí na vejcích jen samice. Z hnízda neslézá, aby vejce neprochladla. Samec ji proto celou dobu krmí. Bažanti, některé kachny, tetřivci, moudivláčci, chřástali a jiní jsou polygamní. To znamená, že samec má více samic a o vejce a mláďata se vůbec nestará. Některá mláďata se rodí nevyvinutá, takže se o sebe nedokáží postarat. Jsou to pěvci, dravci, sovy a mnozí jiní. Ti musí být rodiči v hnízdě zahříváni a hlavně krmeni. Většina rodičů se o ně stará ještě dlouho po vyvedení z hnízda. Mláďata kurů, kachen, chřástalů, bahňáků a jiných se rodí naopak úplně soběstačná. Umí si aktivně sehnat potravu, takže po vylíhnutí ihned chodí

Zpěv ptáků

Zpěv je dalším význačným projevem ptáků, podle kterého je můžeme určit. Je ale nutno uvést, že ne každý hlasový projev je zpěv. Základním hlasovým projevem je vlastně dorozumívání se ptáků mezi sebou. Říká se tomu také **vábení**. Bývá většinou jen krátké. To je například ozývání se sykor a králíčků vysoko v korunách jehličnatých stromů nebo divokých hus v letu. Podobně se v době klidu ozývá většina druhů ptáků. Zcela jinak se ozývají, když jim hrozí nebezpečí. Je to takzvané **varování** a rozumí mu i ostatní ptáci a další zvířata, a také lidé znalí přírody. Známe je třeba volání sojky, když vstoupíme do lesa. V době hnízdění se ozývají rodiče mláďatům, že už nesou potravu, a mladí se hlasitě perou o krmení. To jim může být někdy i osudné.

Jako **zpěv** označujeme teritoriální projev ptáků spojený s hnízděním. Zejména u pěvců je ptačí zpěv

nebo plavou. Rodiče je učí hledat si potravu a chrání je. Kukačky nehnízdí vůbec, svá vejce podstrkují jiným ptákům jako pěstounům. Polák chocholačka a polák velký to někdy dělají také.

Ptáci dosahují **pohlavní dospělosti** většinou v následujícím roce po narození. Od té doby mohou hnízdit. Týká se to téměř všech pěvců, kachen, většiny bahňáků, většiny sov, šplhavců, holubů, hrabavých, včetně tetřivků a tetřevů a také malých dravců jako například poštolek. Některí ptáci hnízdí až o rok později, to je ve 3. roce života. Jsou to husy, káně, výr, někteří racci, vrány, havrani a čápi bílí. Později dosahují pohlavní dospělosti větší druhy racků, dropi velcí a velcí dravci. Ti hnízdí většinou až v 5. nebo 6. roku života. Převážná většina druhů ptáků hnízdí pouze 1krát do roka. Pokud ale je toto hnízdění z různých důvodů neúspěšné, zahnízdí opakovaně, následuje náhradní hnízdění. Nejedná se tedy o pravidelné dvojí hnízdění. Mnoho pěvců a také chřástali plní, případně někteří jiní ptáci hnízdí 2krát do roka pravidelně. Pouze několik málo druhů pěvců jako například vrabci, kos, drozd hnízdí až 3krát v roce. Jednu z největších rozmnožovacích aktivit vykazuje hrdlička zahradní, která ve velmi příznivých podmínkách zahnízdí i 5krát za rok.

vrcholným projevem tohoto chování. Některí pěvci jsou vynikajícími zpěváky a někteří jsou zpěváky mizernými. Hlasové projevy ptáků jsou zčásti vrozené. Dokonalosti dosahují ti nejlepší zpěváci učením při odposlechu od jiných samců svého i cizího druhu. V každém případě je zpěv pro jednotlivé druhy natolik specifický, že jednotlivé druhy ptáků, hlavně pěvců, můžeme podle něj spolehlivě určit. U budničků je zpěv dokonce jeden z hlavních rozpoznávacích znaků.

Všichni ostatní ptáci mají také speciální hlasové projevy spojené s teritorialitou a hnízděním, nejedná se už ale o tak krásný zpěv a také jeho projev je různý. Například kukačka kuká a tetřívek při toku bublá. Bekasina otavní vydává mečivý zvuk ocasem, čáp bílý klapě zobákem a datlí bubnují zobákem do rezonujícího dřeva.

Ochrana ptáků

Proč vlastně ptáky chránit? Vždyť jich je tolik. Špačků a havranů bývá někdy vidět opravdu moc. A navíc jsou odněkud ze severu nebo z východu. Někteří ptáci sežerou, na co přijdou, a páchají tak škody. Škody páchané špačkem na vinohradech jsou celoevropským problémem. Podobné je to s kormoránem, volavkou popelavou a dalšími rybožravými ptáky. Rybářům způsobují skutečně velké škody. Každopádně větší škody působí rybářům faktory související částečně se změnami klimatu. V létě bývá v posledních letech velké horko a sucho. To způsobuje nedostatek vody v rybnících. Voda má vyšší teplotu, a tak je v ní méně kyslíku. Rybáři chtějí na podzim vylovit z rybníků co nejvíc kaprů a samozřejmě co největších. Proto do rybníků dávají mnoho kaprů a vydatně je krmí. Přibývá kapřích výkalů. Voda se kalí, protože přestávají fungovat přirozené samočisticí procesy ve vodě. Z toho důvodu se ve většině našich rybníků nedá koupat již dlouhá léta. Přirozený rozklad kapřích výkalů spotřebovává další kyslík ve vodě, takže v jisté fázi začíná kaprům kyslík scházet a ryby se zadusí. Takto způsobené periodické škody na mnoha rybnících v celém Česku byly například v létě roku 2018 vyčísleny na desítky milionů korun a materiálně na stovky tun uhynulých ryb. To by nezkonzumovala celá česká populace volavek a kormoránů za celý rok. Tím ale kormorány a volavky neomlouvám. Jednu škodu nelze omlouvat jinou. Regulace stavu kormoránů a místně i volavek je nezbytná.

O škodách, které dělají sovy a dravci, „vědí své“ už jen někteří lidé. Po staletí byli dravci hubeni, aby před nimi uchránili drobnou zvěř. Když se to u některých druhů dravců „konečně podařilo“ a skutečně byli vyhubeni, tak se zjistilo, že drobná zvěř u nás už téměř nežije. Mizí u nás převážně z jiných důvodů. Zajíci, koroptve a také bažanti u nás zmizeli pod vlivem měnících se podmínek hospodaření v zemědělství v celé Evropě. Zkušenosti mnohých lidí s ptáky u nás se odbývají většinou na zahrádkách, na venkovských dvorcích u babičky a na domcích nebo panelácích, kde bydlíme. Na zahrádce vždy sedne nějaký pták, třeba kos na záhon, kde už něco raší, a přilepší si. Aspoň to tak vypadá. Když zrají

třešně, je to horší. Na dvorek u babičky zase přiletnou vrabci nebo zvonci a vesele zobou se slepicemi zrní. Jiříčka nebo rehek se rozhodnou, že zahrádku na domku, ale majitelům se to mnohdy nelíbí.

Do dnešní doby se i vědecká literatura vyjadřuje k hospodářskému významu jednotlivých druhů ptáků. Hledají se argumenty, zda konkrétní pták škodí, nebo je užitečný. O jejich biologickém, ekologickém a kulturním významu se píše v „populárně naučné“ literatuře. Ovšem zcela objektivně se tam o tomto problému nepíše. Jinak se píše v rybářském a mysliveckém tisku, jinak v ochranářském. Jedni absurdně zveličují škody ptáků a dojmají se nad „krutostí“ a „nenasytností“ dravců a rybožravých ptáků. Druzí všechny tyto argumenty odmítají a pláčou dojetím nad ptáčkem, který vypadl z hnízda.

V této knize je uvedeno kromě popisu ptáků a jejich životních projevů i to, kde u nás ptáci žijí a jak je na tom stav jejich populace u nás a v Evropě. Ze 122 uvedených druhů ptáků v této knize je 11 druhů, které u nás v posledních letech zvyšují svůj početní stav. Patří mezi ně vodouš kropenatý, jehož hnízdní populace je do 100 párů, nebo vlha pestrá, kterých u nás hnízdí už několik set párů. Asi 16 z popisovaných druhů ptáků je u nás na hraně vymizení. Patří sem například bukač velký, čírky, lelek, tetřívka a drop. Bukačů, čírek obou druhů a tetřívka u nás hnízdí již jen desítky párů. Několik druhů ptáků se u nás povedlo na poslední chvíli zachránit díky reintrodukcí. Silně ubylo také koroptví, skřivanů a racků chechtavých. Tito ptáci jsou jakýmsi indikátorem kvality životního prostředí. Jejich úbytek signalizuje, že se něco v přírodě děje. Úbytek nesouvisí s přímým pronásledováním člověkem, koroptev je hájena už desítky let, racek nebyl loven nikdy. Úbytek ptáků rovněž nesouvisí ani s jejich likvidací ze strany dravců. Souvisí zejména s výraznými změnami hospodaření v agrární krajině v Evropě a na celé naší planetě. V této knize se nepíše o ptácích, kteří už u nás byli vyhubeni, s výjimkou dropa velkého. Do této skupiny bychom mohli zařadit dravce, skalníka zpěvného, mandelíka hajního a některé tuňky.

Lidé si musí uvědomit, jaké je jejich postavení v přírodě a jak s ní a celou planetou hospodaří. Člověk je součástí přírody a světového ekosystému. Není sice ničemu a nikomu nadřazen, ale svým konáním vše ovlivňuje nejvíc. Pozitivně i negativně. Ptáci, ostatní zvířata a rostliny jsou také součástí ekosystému a jsou v současné době na lidské činnosti do jisté míry závislí. Vše spolu nějak souvisí a má snahu spět k vyrovnanému stavu. Některé negativní dílčí kroky člověka mohou být už nevratné. Vyhubení určitého druhu ptáka, jiného

Jak lze ptáky poznat a určit?

Není to jednoduché. Kromě toho, že se velmi výrazně mezi sebou liší jednotlivé druhy ptáků, liší se mezi sebou i většina ptáků stejného druhu v závislosti na pohlaví, ročním období a věku. Mohou se lišit velikostí i barvou. Někdy se nechce věřit, že jde o jeden druh ptáka, a ne o druhy rozdílné. Na druhé straně existují druhy ptáků, které jsou si velmi podobné, dá se říci stejné, a přece jde o rozdílné druhy. Proto je určování jednotlivých druhů ptáků většinou obtížné.

Musíme si všimnout, jak ptáci vypadají a jak se chovají. Rozhodující přitom je, zda je určujeme přímo v přírodě nebo máme-li je v ruce ať živé, nebo mrtvé, případně jako preparát v muzeu. Ptáky v přírodě vidíme obvykle krátce a musíme rychle jednotlivé znaky zjistit. To ale nejde vždy a obvykle není možné jít do větších detailů jednotlivých znaků. K určování nám však pomáhá jejich chování a prostředí, ve kterém jsme je pozorovali. Naproti tomu, určujeme-li ptáka, kterého držíme v ruce, máme k dispozici odbornou literaturu, kde jsou uvedeny číselné údaje, například formule křídla s rozměry jednotlivých per a rozměry zobáku, nohou a drápů a jiné detailnější informace. Máme tak k dispozici podstatně víc znaků, podle kterých ptáky můžeme určit. Lze si všimnout podrobností na těle, ale zase na druhou stranu neznáme jeho chování ani prostředí, kde žije.

V této knize se budeme zabývat poznáváním ptáků v přírodě. Na prvním místě při určování ptáků by mělo být odhadnutí jejich **velikosti**. Jako příklad velikosti drobných ptáků můžeme považovat vrabce, kterého většina z nás zná. Dalším druhem určujícím

živočicha nebo rostliny ve světě, v Evropě nebo v Česku je takovým příkladem. Vždy je to obrovská ztráta. Vyhubení „bezvýznamného“ ptáka nebo rostliny na začátku procesu ovládnutí přírody člověkem neznamená nic. A dlouho se nic neděje. Jenže toto dění je jednosměrné. Dotýká se všeho živého. Vyhubený pták nebo rostlina je na začátku tohoto procesu a člověk je na jeho konci. Pro záchranu ptačího druhu musíme chránit hmyz, krajinu, celou přírodu. Proto je nutno ptáky chránit. Chráníme tím i sami sebe.

velikost ptáků je kos. Příkladem velikosti větších druhů ptáků bude vrána, která je všeobecně známá. Vzorem největších ptáků je husa. Všichni ostatní ptáci mohou být přibližně stejně velcí, nebo jsou menší či větší, a to jako základ stačí. Pak si všimáme celkového **tvary a typu** ptáka. Ten může být velmi rozmanitý. Bylo by nad rámec této knihy snažit se popsat všechny možné varianty typů. To je úkolem specializovaných klíčů na určování jednotlivých druhů ptáků. Důležité je, všimnout si všech těchto znaků. Jedná se o to, zda je pták štíhlý, nebo zavalitý, jaké má proporce mezi jednotlivými partiemi těla, jaký je poměr velikosti hlavy, těla a jiných částí těla. Jaká je délka ocasu a křídel, krku a nohou. Zároveň si všimáme tvaru krku, křídel a ocasu. Důležité je sledovat i typický postoj ptáka. Velmi důležité je všimnout si, jaký má určovaný druh tvar, velikost a barvu zobáku, umístění, velikost a barvu oka a všimáme si také barvy i velikosti nohou. Držíme-li ptáka v ruce, zaměříme se na to, zda má pták plovací blány a jaké a jak velké jsou jednotlivé drápy a jakou mají barvu.

Důležité při určování je věnovat pozornost pokryvu těla, **peří**. Někdy může peří vytvářet různé tvary buď na hlavě (potápka roháč, dudek, čejka), na ocase (vlaštovka) nebo na krku (jespák bojovný). Hlavní je však barva peří. U nás žijí ptáci, kteří jsou barvou peří velmi výrazní. Mohou mít barvy všech odstínů duhy. Někdy jednotlivé barvy zcela převládají, většinou jsou však různě nakombinované. Někteří ptáci jsou ale nevýrazní. Je to z toho důvodu, aby v přírodě nebyli vidět a byli skryti před predátory. Tak jsou jednobarevní,

s odstínem dohněda, šeda nebo dozelena. I u nich je třeba si všimnout základní barvy a všimát si všech barevných znaků na těle. Ty mohou být na hlavě. Může to být čepička či čelenka, může to být oční nebo nadočnicí proužek, který může působit až dojmem masky. Může to být vous a mohou to být i proužky na hlavě anebo závoj. Barevné znaky mohou být na krku nebo hrudi. Vytvářejí tam krční kroužky, náprsenky nebo podélné či příčné pruhování. Znaků na křídlech, ocasu nebo kostřeci si můžeme poměrně snadno všimnout i za letu ptáka. Často to jsou různé pásy a lemy. Pásy mohou být různě široké a bývá jich rozdílný počet. Velký význam má i barevné odlišení různých částí křídla a také rozdíl mezi barvou kostřece a zad nebo ocasu. Kostřec je ta část těla ptáka, která je shora na rozhraní zad a ocasu. U kachen si všímáme tak zvaného zrcátka. To jsou výrazně zbarvené loketní letky viditelné v klidu i za letu.

V přírodě má pro určení druhu ptáků význam **prostředí**, ve kterém žijí, a jak se chovají. Prostředí přítom může být určující i pro vlastní chování ptáků. Mnoho druhů můžeme zastihnout téměř všude. K těmto druhům patří třeba kos nebo pěnka. Většina ptáků však dává přednost určitému prostředí, takže mohou žít v lese, na loukách, na poli, na skalách, na horách, u řek, rybníků a v bažinách. Mnoho ptáků se přidružilo k člověku a žijí poblíž něj v zahradách, parcích, v lidských sídlištích, a dokonce v jeho obydlí. Neznamená to však, že lesního ptáka, například holuba hřivnáče, nevidíme na zahradách nebo na poli. Avšak někteří ptáci se vyskytují pouze v jednom hlavním typu prostředí. Platí to třeba o ptáčích vázaných na vodu.

Chování je dalším důležitým rozpoznávacím znakem ptáků. Charakteristický je především let. Někteří ptáci létají v hejnech, jiní se pohybují pouze jednotlivě. Mohou létat rychle nebo pomalu. Let může být přímý nebo ve větších či menších vlnkách nebo může být nepravidelný. Vlaštky za letu často

mění směr. Někteří ptáci umí dokonale plachtit, takže dlouhé minuty ve vzduchu nepohnou křídly. Poštolky se umí třepotat na místě. Husy a jeřábi létají v hejnech v dokonalých útvech, špačci a čejky v neuspořádaných hejnech. Dravci v době toku provádějí za letu akrobatické produkce. Pohyb na zemi je též význačný. Někteří ptáci chodí, jiní skáčou. Při chůzi mohou různě pohybovat celým tělem nebo jen hlavou či ocasem. Pokud jsou ptáci v klidu, někteří sedí a nehýbou se. Červenky, rehci a skorci nikdy nesedí klidně, stále se přikrčují. U vodních ptáků je zase charakteristické, jak se pohybují na vodě. Mohou jen plavat, nebo se mohou i potápět. Plavání může být trhavé nebo plynulé. Pro poznání druhu je důležité si všimnout, jakým způsobem ptáci z vody startují a jak na ní přistávají. Někteří po vodě běží, než se vynesou, jiní startují naráz. S přistáváním je to podobné. Rybáči elegantně dosednou, potápky dosedají na vodu jako torpédo. Projevy chování mohou být rozmanité i při zpěvu ptáků. Slavík zpívá uvnitř porostů a není ho vidět, skřivan a lindušky zpívají za letu a kos zpívá na nejvyšší větví stromu. Z chování ptáků plyne ještě jedno doporučení, které se týká jejich pozorování. Většina z nich projevuje zvýšenou denní aktivitu po ránu a navečer. Kdo je chce vidět, musí si přivstat.

Nejdůležitější pro poznávání ptáků je mít k nim kladný vztah. Nemusíme je všechny milovat. Chce to chodit do přírody a nebát se té jejich rozmanitosti. Vyžaduje to chtít vždy zjistit, co vlastně vidíme. Je potřeba si dělat poznámky a dodatečně zjistit, co jsme pozorovali. K tomu lze použít i tuto knihu. Zprvu to jde pomalu a nedaří se. Občas je třeba svá pozorování konzultovat s odborníkem. Počáteční neúspěchy by neměly nikoho odradit. Trvá to dlouho, ale pak přijde první vítězství, poznáme s jistotou úplně nového ptáka. Časem, pokud to nevzdáte, z vás bude ornitolog. To byla moje cesta.

Následující přehled ptáků je v jednotlivých řádech rozdělen podle čeledí.

Potáplice

Malá skupina ptáků fyziologicky přizpůsobená životu ve vodě. Jsou velikosti husy. Mají pneumatizovanou kostru, aby se lépe potápěly. Jejich nohy s plovacími blánami jim umožňují dobře plavat, chodí ale špatně. Létají málo, ale dobře. Živí se rybami. Vyskytují se na severu.

Potápky

Ptáci jsou dobře přizpůsobeni životu ve vodě. Jsou velikosti kachny a menší. Plovací blána je samostatná pro každý prst. Živí se rybami a hmyzem. Obývají celou zemi, kromě studených pásem. U nás běžně hnízdí.

Popis

Tento pták u nás nehnízdí a jen málokdy u nás protahuje nebo přezimuje. Tělo potáplíc, které tvoří samostatný řád ptáků, je velmi dobře přizpůsobeno pobytu ve vodě. Je štíhlé, má husté peří a velmi vyvinuté mazové žlázy. Dokonce jejich kosti nejsou pneumatizovány tak, jak je tomu u jiných ptáků, včetně těch vodních. To jim umožňuje lépe se potápět, naopak jim to způsobuje problémy při letu. Těžce se zvedají z vodní hladiny, trvá jim dlouhou dobu, než vzlétnou. Proto žijí na velkých jezerech. Pokud již letí, letí prudce a rychle až 100km rychlostí. Při přistávání mají natažené nohy dozadu a na vodní hladině brzdí hrudí. Jejich nohy jsou na těle posunuty dozadu a jsou volné jen od paty. Na prstech mají potáplíce plavací blány, proto se jim dobře plave. Na břehu se však pohybuje stejně neobratně jako tučňáci. Chodí téměř vzpřímeně a kolébají se. Naštěstí pochodují pouze k hnízdu, které je na břehu, nedaleko vody. Velmi lehce se potápějí, pod vodou vydrží až 3 minuty, i déle. Za dobu pod vodou uplave potáplíce až 400 m. Potápí se do značné hloubky. Většinou to je kolem 6 m, na švýcarských jezerech byla zjištěna největší hloubka potápění až 21 m. Pod vodou používají k plavání pouze nohy, nikoliv křídla. Potáplíce severní je větší než kachna. Její zbarvení v létě je bílé, šedé a černé. Hlava a krk vzadu jsou šedé, brada a krk vpředu a křídla svrchu pak černá. Břicho a křídla zespodu jsou bílá. Na zádech má černobílé kostkování a na krku mezi šedou a černou má černobílé husté svislé pruhování. V zimě je potáplíce svrchu černá a zespodu bílá. Její hlas je výrazný. Někdy zní naříkavě, jindy chechtavě.

Rozšíření

Potáplíce severní žije v arktické oblasti po celé Zemi, v Eurasii a Americe. V Evropě obývá hluboká sladkovodní jezera ve Skotsku a Skandinávii a také klidné zátoky na mořském pobřeží. Nám nejbližší hnízdiště jsou na baltském pobřeží Polska. V Asii hnízdí potáplíce i hluboko ve vnitrozemí, například na Balchašském jezeře. Potáplíce severní jsou tažné. Skandinávské populace přezimují na pobřeží Černého moře, část jich zimuje na pobřeží baltského moře. Tito ptáci se k nám při tahu nejčastěji zatoulají. Bývá to převážně v době od října do prosince. Na jarním tahu potáplíc od března do května jsou pozorování velmi výjimečně. Většinou jsou na našem území pozorovány jednotlivé kusy nebo malá hejtna. Větší hejna o desítkách kusů jsou naprostou raritou. Zastihnout se dají sice téměř všude, ale naprosto vzácně. Mohou to být větší rybníky, přehrady nebo velké řeky. Tak tomu může být i na Vltavě v Praze.

Potrava

Potravou potáplíce severní jsou především ryby, obvykle do velikosti 15 cm, nanejvýš mohou být dlouhé 25 cm. Živí se jimi celý rok. Na tahu u nás přistávají, aby si doplnily zásoby na další cestu. Proto tu nebývají dlouho. Žaludky některých u nás ulovených potáplíc byly zcela prázdné, musely mít už značný hlad. Na našem území loví naše běžné drobné ryby jako okouny, podoustve a tluště. Kromě ryb byli v potravě potáplíce zjištěni mořští korýši a červi i jiní drobnější živočichové žijící ve vodě. Zjištěny byly i malé části rostlin.

Hnízdění

Ve své domovině hnízdí potáplíce severní nedaleko vody, a to často tak, aby mohly při vyrušení predátorem do ní okamžitě sklouznout. Hnízdo je velmi nedokonalé, obvykle jen několik kousků listů a trávy. Někdy snáší potáplíce vejce přímo na zem. Hnízdí 1krát do roka v květnu nebo červnu. Snáší obvykle pouze dvě vejce. Ty mají hnědou krycí barvu se skvrnami. Při sezení na vejcích se střídají oba rodiče 28–29 dnů. S ohledem na dosti drsné podmínky, ve kterých potáplíce hnízdí, jsou její reprodukční možnosti dosti omezené. Dospělí proto často vodí jen jedno mládě. Mláďata jsou po narození dosti samostatná a hodně brzy se potápějí. Po 60 dnech začínají již mládí létat. Rodiny se ale stále drží pohromadě až do odletu. U nás se za podobných podmínek vyskytují ještě dva další druhy potáplíc. Jejich rozšíření ve světě a veškeré životní projevy jsou podobné jako u potáplíce severní.

Popis

Na první pohled to je malá kachnička, která i v zimě plave a čile se potápí na řekách i ve městech. Tam ji spatří patrně nejvíc lidí. Běžně však žije na našich rybnících, kde hnízdí. Jenže to není kachnička, je to potápka malá. S kachnami má společného pouze to, že žije na vodě, plave a pěkně se potápí. Její kostra je jen lehce pneumatizovaná, nohy má posunuty na konec těla a na nich má jednotlivé plovací blány pro každý prst, které nejsou vzájemně srostlé. Díky tomu se mohou dobře potápět. Pod vodou vydrží až půl minuty. Po suchu chodí ale velmi neobratně. Je asi stejně velká jako kos, jenže je silnější. Její krk je menší než u jiných potápek. Je tmavá až černá. Samec i samice mají ve svačném šate líce a strany krku tmavě narezlé. U kořene zobáku mají malou kapkovitou a výraznou zelenožlutou skvrnku. V prostém šate jsou světlejší. Týká se to zejména zadní spodní části těla. V letu na křídlech nemá žádné barevné znaky. Hlas je během roku nenápadný a nebyvá slyšet. Na hnízdišti se ale ozývá hlasitým trylkem.

Rozšíření

Potápka malá obývá velké, ale i menší rybníčky s dostatkem vegetace. V době hnízdění se vyskytne na velmi malých rybníčkách o velikosti 0,1 ha i na vodách téměř zcela zarostlých vodními rostlinami. Ve vhodných podmínkách hnízdí v poslední době i dosti vysoko v horách. Hnízdění bylo zaznamenáno například v nadmořské výšce 950 m u Božího Daru v Krušných horách. Početnost potápky malé u nás poslední dobou klesá. Za příčinu je považována hlavně vysoká intenzita našeho rybníkářství. V rybnících se snižuje množství přirozené potravy nejen pro ryby, ale i pro ptáky. Potápka malá žije v Evropě všude kromě Skandinávie, obývá také Pobaltí a jižní část Ukrajiny a Ruska. Místy hnízdí také v severní Africe a Turecku. Je tažná. Potápky malé ze západních Čech táhnou na zimu do Nizozemí, Belgie a západní Francie. Z ostatních oblastí táhnou do jižní Francie a severní Itálie. Na hnízdištích na našem území se objevují v březnu a od nás se stěhují do zimovišť v říjnu. Na cestu se však vydávají i mnohem dříve. V zimě se u nás vyskytují někteří naši ptáci, ale především ptáci z východu. Nejčastěji jsou vidět na nezamrzlých řekách. Jsou dosti opatrné. Většinou jsou vidět na dálku. Když se k nim přiblížíte, rychle doplují na kraj řeky pod keř nebo převis břehu. Přestanou se hýbat a jsou jen těžko pozorovatelné.

Potrava

Potápka malá se živí drobnými vodními živočichy, hlavně hmyzem a jeho larvami. V její potravě jsou také měkkýši, koryši a žabí pulci a někdy i drobné rybky. Potravu získává při potápění a také sběrem na hladině vody. V žaludcích potápek byly nalezeny i zbytky rostlin rostoucích při vodě.

Hnízdění

Potápky malé tvoří poměrně stálé páry a na hnízdiště již přilétají spolu. V té době samec toká a oba se hlasitě ozývají. Hnízdní okrsky nebývají velké, takže někdy mohou být hnízda jen 12 m od sebe. Samec je vždy urputně, ale nekontaktně brání. Hnízdo bývá umístěno na silně zarostlých místech, často i volně na vodní hladině. Někdy je tam kryto větvemi stromů, které spadají přímo na hladinu. Hnízdo je stavěno oběma ptáky. Je složeno z čerstvých i suchých rostlin z okolí. Samice snáší vejce již koncem dubna, poslední snůšky se objevují ještě koncem července. Hnízdí 2krát do roka. V hnízdě bývá 4–7 vajec. Ta jsou bílá s tmavými skvrnami. V případě krátkodobého opuštění hnízda se snůškou vajec samice vejce zakrývá suchým, ale i mokřým materiálem z okolí. Dělá to proto, aby odhalená bílá vejce nelákala predátory. Na vejcích sedí oba rodiče po dobu 19–20 dní. Údajně již dva dny před vylíhnutím se mládí ve vejci ozývají. Je to z toho důvodu, že reagují na hlas matky a učí se vzájemnému kontaktu, aby po vylíhnutí byli schopni v případě nebezpečí matku ihned následovat. Po vylíhnutí jsou mládí schopni ihned plavat a potápět se. Protože se ale mohou rychle ve vodě promočit a prochladnout, vozí se často na zádech rodičů. Určitou dobu se ještě vrací do hnízda. O mláďata se rodiče starají téměř 60 dnů, během této doby se naučí být plně soběstačná. Pokud hnízdí v roce podruhé, stará se o mládě jen samec a samice již sedí na nové snůšce. Nejvyšší věk, který byl u potápky malé zjištěn, je 13 let.

Potápka roháč

Český název: Potápka roháč

Latinský název: Podiceps cristatus

Řád třídy ptáků: Potápky

Čeleď: Potápkovití

Velikost: 46-51 cm

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

Většina lidí, kteří se jen zřídka objeví někde na hrázi rybníka, si všimne na hladině plavat ptáka s dlouhým krkem a s jakýmsi růžky na hlavě, který se často potápí. To je potáпка roháč. Je velká téměř jako kachna divoká. Je mírně štíhlejší. Má dlouhý bílý krk a bílý spodek těla. Hřbet je hnědý. Na hlavě má dva výrazné černé růžky a po stranách hlavy má rezaté licousy. Při plavání to vypadá jako by jí chyběl ocas. Tento popis platí pro samce i samici ve svatebním šatě, což trvá od jara do podzimu. Někdy se však přebarvují i dřív. Potom jsou uvedené znaky nevýrazné, až úplně chybí. Mláďata v prachovém šatě, když jsou malá, mají na bílém těle dobře viditelné tmavé podélné pruhování. S nadsázkou se dá říci, že vypadají jako malé vodní zebry. Zdržují se neustále na vodní hladině a umně se potápějí. Na břeh nevystupují. Při startu z vody dlouho běží po hladině. Jejich let je přímý a prudký. Za letu jsou v křídlech vidět bílá pole. Někdy vydává drsný hlas znějící jako „err, err“.

Rozšíření

Žije u nás téměř všude, upřednostňuje však pobyt v nižších polohách. Vyhledává plochy se stojatou vodou, zejména rybníky. Musí tam být dostatečný kryt z rákosí. V době hnízdění byla také zjištěna na Lipně u Nové Pece a na Českomoravské vysočině ve výškách kolem 700 m nad mořem. Výskyt potáпки roháče na různých lokalitách v Česku je stabilní. Snižuje se tam ale početnost ptáků. Udává se, že jejich počet za uplynulé roky u nás poklesl až o 30 %. Jejich areál výskytu zahrnuje celou Evropu a pás, který se táhne Asií až do Číny. Zasahuje i do severní Afriky. Potáпка roháč je tažná. Přilétá v březnu, odlétá v září. Přezimuje v Itálii a u Černého moře. Některé potáпки přezimují také u nás. Většinou to bývá na velkých nezamrzlých řekách, například v Praze na Vltavě.

Potrava

Potravu potáпки roháče tvoří především ryby. Loví je pod hladinou. Obvykle to jsou drobné plevelné ryby jako plotice a okouni, o velikosti kolem 7–8 cm. Na chovném rybníku pochopitelně loví především to, čeho je tam nejvíc, proto ji rybáři nemají rádi. Největší ryba, která byla nalezena v žaludku potáпки měřila 17 cm. Byla to plotice, která je štíhlá, takže mohla být potápkou dobře polknuta. Kromě ryb se živí hodně vodním hmyzem a také žabkami. V zimě v době nouze je součástí potravy i rostlinná strava.

Hnízdění

Potáпки roháči mají jeden velmi výrazný projev, který je charakterizuje. Je to tok. Ten má až několik rozdílných fází. Na počátku k sobě oba ptáci plavou s hlavou položenou téměř na hladině. Pak stojí proti sobě a pokyvují hlavami, poté se seřadí vedle sebe a chvíli pak takto plují. Stále mají oba vysoko vztyčený krk. Potom se oba potopí a vynesou ze dna vodní rostliny, které mají v zobáku. Nakonec se s tímto „darem“ postaví proti sobě, vztyčí se a šlapou vodu. Vypadá to, jako by ve vodě stáli. To celé se pak mnohokrát opakuje. Takto utvořený pár hnízdí většinou jednotlivě. Hnízdo si staví již v polovině dubna. Hnízdo bývá někdy plovoucí, většinou se však v nižší vodě zasekne a pak je pouze na jednom místě. Bývá stavěno v porostech orobince a rákosu tak, aby nebylo ze strany vidět. To se však nepovede vždy. Hnízdo je postaveno z materiálu, který může plavat a je dostupný v blízkém okolí. Obvykle jsou stonky a listy orobince, rákosu, zblochanu, puškvorce a mnohé jiné. Vnitřek hnízda je vystlán jemnějšími rostlinami. Hnízdo staví oba partneři. Hnízdní kotlinka bývá 5–9 cm nad vodní hladinou. Protože je hnízdo ve vodě, podléhá stavební materiál hnilobným procesům. Hnízdo se tak snižuje, a proto musí být během sezení na vejcích dostavováno. Samice snáší vejce od konce dubna a hnízdění končí až koncem července. Samice snáší 3–6 vajec. Ta jsou zprvu bílá s namodralým nádechem, později se vlivem okolního prostředí a času zbarvují dohněda. Vejce jsou podlouhlá a jsou snášena údajně až každý třetí den. Proto se i mláďata rodí postupně. Na vejcích sedí oba rodiče, samice častěji. Doba sezení je 25–29 dní. Po vylhnutí umí mláďata okamžitě plavat. Plavou ale jen někdy. Většinou je rodiče vozí na hřbetě. Druhý rodič jim nosí potravu a krmí je. Pak se rodiče vystřídají. To trvá většinou 40 dní. Rodina je potom pohromadě ještě 30–35 dní. Po celou tuto dobu jsou mláďata na rodičích plně závislá. Nejvyšší zaznamenaný věk je 19 let.

Veslonožci

Jsou to velcí rybožraví ptáci. Žijí na vodě. Mají všechny čtyři prsty spojeny plovací blánou. Dobře plavou i létají. Kormoráni a terejové loví ryby při potápění. Obývají celou zemi.

Brediví

Jsou to větší až velcí ptáci s dlouhým krkem a nohama. Zobák bývá velký, dlouhý a většinou špičatý. Živí se živočišnou potravou. Po zemi chodí dobře, ale pomalu. Dobře létají. Hnízdí často na stromech. U nás běžně žije několik druhů. Obývají celou zemi, nejvíce tropické oblasti.

Popis

Pozoruhodné na kormoránovi velkém je to, že obývá téměř celou planetu. Je velký jako husa a je celý černý. Obě pohlaví jsou zbarvena stejně. Od 2. roku života má na tváři bílou skvrnu a jeho čerň je kovově lesklá. V době hnízdění se mu objeví malá bílá skvrna i na lýtku. Mladší ptáci tyto skvrny nemají a jsou zbarveni až do tmavohněda. Kormorán létá ve formacích, podobně jako husy. Křídly mává obdobně, někdy ale na chvíli přestane mávat a plachtí. Ve vodě plave hluboce ponořen, že je mu někdy vidět jen hlava, a zobák má namířen nahoru. Dokáže se potopit až do hloubky 9 m a ve vodě vydrží bez nádechu až 70 vteřin. Přesto, že je neustále ve vodě, jeho adaptace na ni není dobrá. Jeho peří se snadno promáčí. Proto je kormorána často vidět, jak sedí s roztaženými křídly a větrem si je vysušuje. Jeho hlasové projevy nejsou časté, zní jako drsné krákorání. Nejvíce se ozývá přímo v hnízdní kolonii.

Rozšíření a potrava

Žije v části severní Ameriky, v Evropě, podstatné části Asie, v Africe a Austrálii v oblastech, kde jsou rozsáhlé vodní plochy. Obývá mořské pobřeží, velké řeky a jezera. Nikde ho v žádných, ani v civilizovaných zemích, nemají lidé rádi. Živí se totiž výhradně rybami, a to se lidem nelíbí. Denně totiž kormorán může zkonzumovat 0,4–0,5 kg ryb. Uvádí se, že jejich velikost je do 25 cm. A tak ho lidé pronásledují všude, kde se objeví. Pořádají na něj lovy. Nenechají ho vyhánět. Pokácí stromy, kde hnízdí, a mladé usmrtí. Jenže on přežívá. Stěhuje se z místa na místo. Je chytrý. V terénu, kde loví, se vyhýbá každému člověku na velikou vzdálenost, mimo možný dostřel. Ale na mořské pláži mezi lidmi nebo na řece ve středu města se klidně objeví. Na světě je pouze jediná skupina lidí, která ho má ráda. Jsou to čínští rybáři v provincii Kuang-si, kteří využívají jeho loveckých schopností a s jeho pomocí ryby loví. Za nohu uvázaní kormoráni jsou vycvičeni tak, že ulovenou rybu rybářům na loďce vyvrhnou. Kormoráni mají na krku kroužky, aby rybu nemohli polknout. Každou sedmou rybu ale dostanou, aby je to nepřestalo „bavit“.

Kormoráni velcí u nás nehnízdí dlouho. Do poloviny 90. let minulého století se u nás objevovali jen velmi vzácně a byli chráněni. Do té doby hnízdili nám nejbližší na Dunaji a na Baltu. V té době se jim to poprvé a ojedinele povedlo na jižní Moravě. Po vybudování Novomlýnských nádrží tam ale pro ně vznikly optimální podmínky. Začali v tomto místě hnízdit ve velkém. Dosáhli tam počtu až přes 700 hnízdících párů. Mezitím už hnízdili také v jižních Čechách. V roce 1987 se proto domluvili zástupci ochrany přírody a rybářů na tom, že se budou stavy kormorána regulovat a bude mu zabráněno další rozšiřování u nás. Tato úmluva platí dodnes. Jeho současné hnízdní stavy velmi poklesly.

Kormorán velký je tažný. Naši hnízdivci odlétají na zimu do Itálie a Chorvatska. K nám přilétají zase kormoráni ze severu, hlavně z Finska. V zimních měsících je lze proto stále pozorovat. Objevují se třeba v Praze a v podstatě na všech větších řekách. Sice jich už není tolik, ale stále se zdá, že jich je dost. Není to ale úplná pravda. Kormoráni mají obrovský akční rádius. Před lety se vyskytl v hejnu kormoránů velkých albín. Já jsem ho pozoroval na Svatce v Brně a kolegové ho pozorovali na řece Moravě u Uherského Hradiště. Místa jsou od sebe po vodě vzdálena 170 km. Z toho plyne, že jednoho kormorána můžete vidět na více místech. Budí to tak dojem, že jich je více, než je skutečnost. A navíc je velmi nápadný. I tak je zřejmé, že regulace jeho početnosti je na místě.

Hnízdění

Na našich hnízdištích se kormoráni velcí objevují počátkem března. Teprve tehdy se vytvářejí jednotlivé páry. Po obsazení již starých hnízd na nich provádí jednotlivé páry různé zásunbní hry. Hnízdí na velkých stromech v koloniích. Hnízda jsou pravidelně rozeseta po celém stromě. Základ hnízda je z velkých větví, postupně směrem dovnitř jsou větve slabší. Vystláno je trávou, rákosím a jinými suchými rostlinami. Staví ho oba rodiče. Na rozhraní března a dubna začínají snášet vejce. Poslední snůšky jsou v červnu. Počet vajec v hnízdě bývá 2–4 kusy. Mají modrou až modrozelenou barvu. Na vejcích sedí samice i samec po dobu 23–24 dnů. Mláďata se líhnou postupně. Rodiče je krmí tak, že po přiletu na hnízdo otevrou zobák, mláďata strčí svoji hlavu dovnitř a tam si vybírají již částečně natrávenou potravu. To trvá až 15 vteřin. Mláďata kálí přímo pod sebe, takže větve pod hnízdem, případně zem pod ním, jsou celá bílá jakoby natřená vápnem. V 28 dnech věku již mohou mladí opouštět hnízdo a rozlézají se po okolních větvích. Na hnízdě nebo v jeho okolí jsou krmení ještě měsíc a pak již mohou létat a učí se samostatnému životu.

Bukač velký

Český název: **Bukač velký**

Latinský název: ***Botaurus stellaris***

Řád třídy ptáků: **Brodiví**

Čeleď: **Volavkovití**

Velikost: **69–81 cm**

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

Bukač velký je menší než volavka popelavá a vypadá robustněji. Má dlouhý modrozelený zobák a stejně zbarvené dlouhé nohy. Je světle hnědý s podélnými tmavými skvrnami, které při natažení těla vytvářejí podélné přerušované pásy. Bradu má světlou, čepici a malou pásku pod okem má černé. Samice a mládí ptáci jsou zbarvení stejně. Bukač velký patří mezi brodivé ptáky a je z nich u nás nejméně známý. Je to i proto, že je velmi vzácný. Žije na rybnících, kde jsou rozsáhlé rákosiny. Málokdo ho ale na rybníce viděl, protože žije skrytě, a navíc má dokonalé ochranné zbarvení. Pokryv jeho těla se podobá suchému rákosu. Většinou se nehýbe, pokud se pohne, chodí příkřen. V nebezpečí se ale vzpřímeně postaví, zůstane nehnutě stát a zvedne hlavu zobákem nahoru. Na potravu číhá ukryt na okraji rákosin nebo ji loví za chodu v mokřadním porostu a na okrajích vodních toků a ploch. Sám jsem jej pozoroval pouze v letu. Za letu vypadá jako bachratá volavka nebo kvakoš. Jediná věc, která jej bezpečně prozradí, je jeho hlas. Zní jako duté, několikrát opakované „y-plump“, které se většinou několikrát po sobě opakuje. Přitom se zdá, jako by se ozýval z hlubin rybníku. Může se ozývat i během dne, zejména pokud se něco objeví v blízkosti hnízda. Jeho hlavní hlasová aktivita je zejména za soumraku nebo během noci, a to především v době toku. V noci ale jeho hlas zní nejpůsobivěji. Je nejen tma, ale v jistých fázích noci i ticho, které bývá protknuté hlasem slavíka, cvrčilek, skokanů, kuněk a i jiných nočních tvorů.

Rozšíření

V Česku žije pouze na několika místech, a to hlavně na jižní Moravě a v Polabí. Žije v nížinách, nejvýše hnízdil v nadmořské výšce 540 m u Radošína nad Oslavou. V západní Evropě je velmi vzácný. Jeho areál rozšíření se táhne na východ od nás přes celou Asii až do Japonska. U nás je převážně tažným ptákem. Jsou známy i případy přezimování, jedná se pravděpodobně o severněji hnízdící ptáky. Naši bukači byli zjištěni v zimě v Itálii, Řecku a Francii. Jejich zimoviště je však až na jih od Sahary, od Etiopie do Nigeru. Na hnízdiště se vracejí v březnu a odlétají většinou v říjnu.

Potrava

Jeho potrava byla podrobně studována. Je téměř výhradně živočišná. Jedná se především o nevelké živočichy, kteří žijí ve vodách nebo poblíž vody. Složení potravy se mění s ročním obdobím a místem pobytu. V potravě byl zjištěn velký hmyz, ryby, obojživelníci, savci a zcela výjimečně i malí ptáci. Z hmyzu jsou zastoupeni větší vodní brouci a jejich larvy, například potápníci. Dále se objevily vodní ploštice, pošvatky a vážky, ze suchozemského hmyzu pak nosatci, střevlíci, kovaříci, škvoři a krtonožky. Z obojživelníků převažovali skokani zelení, kuřky a ropuchy a také čolci. Ze savců zejména na podzim byli zjištěni někdy ve velké míře hraboši polní. Z ryb pak jak ryby plevelné, tak i obhospodařované. Byli to okouni, kapři, karasi a štiky. Jejich podíl byl nižší, než se předpokládalo, výrazně víc bylo hmyzu a žab.

Hnízdění

Místo pro budoucí hnízdo obsazují bukači velcí na rozhraní března a dubna a oznamují to svým typickým hlasem. Hnízdo je umístěno uvnitř rákosin buď na polehlém rákosí, orobinci a zblochanu, nebo volně v mokřadním porostu. Je to jen mělká kotlinka bez výstelky. Hnízdo zakládají pravděpodobně oba partneři. Již od první poloviny dubna se v hnízdě objevují vejce. Nejpozdější hnízdění začíná až počátkem června. Hnízdí jen 1krát do roka. V případě zničení snůšky následuje většinou náhradní. V hnízdě bývá obvykle 4–6 vajec. Mají olivově hnědou barvu se zeleným tónem. Na vejcích sedí jen samice po dobu 24–25 dní. Mláďata opouštějí hnízdo kolem 15. dne věku, ale v případě nebezpečí jsou schopna opustit hnízdo i o něco dříve. O týden později už mláďata umí typický bukaččí postoj s vytaženým zobákem a krkem, aby se stala neviditelnými. Samice se o mláďata stará až do doby jejich vzletnosti, v 55.–58. dni věku. V průběhu léta se potom rozletnou do všech světových stran, někdy i dosti daleko.

Příbuzní

Bukáček malý (*Ixobrychus minutus*) je menším příbuzným výše uvedeného druhu. Je velký asi jako hrdlička. Na rozdíl od bukače velkého je bukáček malý přísně tažným druhem. Samec je zbarven žlutohnědě. Temeno hlavy, hřbet a konce křídel má černé. Samice je okrově hnědá s tmavými skvrnami. Dlouhé nohy má zelené, dlouhý zobák žlutý. Žije velmi skrytě v zarostlých houštinách u rybníků a řek. Živí se vodním hmyzem a rybkami. Je přísně tažný. Zimuje v Africe jižně od Sahary. Je velmi vzácný. U nás žije jen na nemnoha místech a jeho hnízdní výskyt v jednotlivých letech může značně kolísat.

Postavou a zbarvením se bukači velkému podobá samice **kvakoše nočního** (*Nycticorax nycticorax*). Samec se zase barvou peří podobá volavce popelavé. Kvakoš noční hnízdí v koloniích na stromech. Obývá rybníční oblasti. Hnízdí vzácně na jižní Moravě a v jižních Čechách. Typické pro kvakoše noční je jejich každodenní rozlet z hnízdní kolonie do okolí za soumraku. Tehdy se velmi hlasitě ozývají chraplavým nezaměnitelným hlasem.

Volavka popelavá

Český název: Volavka popelavá

Latinský název: *Ardea cinerea*

Řád třídy ptáků: Brodiví

Čeleď: Volavkovití

Velikost: 84-102 cm

datum a čas pozorování:

gps souřadnice:

pohlaví:

zápis z pozorování:

Popis

Volavka popelavá patří do řádu ptáků brodivých. Ti se vyznačují tím, že mají dlouhé nohy a většinou dlouhý špičatý zobák. Dlouhé nohy jí umožňují brodit se nízkou vodou a hledat tam ryby a žáby. Zobák je zase jako harpuna, která tyto živočichy spolehlivě zasáhne. Lidé ji znají, jak letí nízko nad hladinou rybníka a někdy škaredě řve nebo jak stojí ve vodě a číhá na kořist. Mnozí lidé také znají její špatnou pověst. Způsobuje totiž rybářům velké škody tím, že se rybami živí. Proto se smí lovit na plůdkových rybnících. Volavka popelavá je velmi nápadný pták. Je téměř tak velká jako čáp. Je šedá, ale s různými odstíny šedi. Šed je někde až bílá a jinde až černá. Zobák má žlutý a nohy zelené. Žáda a křídla jsou šedá, hlava, krk a břicho bílé. Od oka se táhne dozadu černý pás s dlouhou chocholkou. Černé jsou také skvrny na přední straně krku, které tvoří dva přerušované pásy až na břicho. Létá lehce, pomalu mává křídly. Za letu má esovitě stočený krk a její dlouhé nohy přesahují ocas. U nás byla do 60. let minulého století poměrně vzácná. Postupně se však její stavy zvyšovaly, dnes u nás spíše stagnují.

Rozšíření

V současné době hnízdí volavky popelavé v Česku poměrně pravidelně, ale ne hojně. Ke hnízdění vyhledávají místa se stojatou vodou v rybníčních oblastech. Poslední dobou je však možno volavky spatřit i na docela malých potocích a říčkách v horách. Naše volavky popelavé jsou většinou tažné. Ptáci, které je možno u nás pozorovat v zimě, jsou nejen naši přezimující, ale jsou to také ptáci ze severovýchodu. Jarní tah probíhá nenápadně, na hnízdiště přilétají na rozhraní února a března. Naopak podzimní tah, který je velmi výrazný, probíhá do října. Kromě Česka žijí v celé Evropě, Asii a Africe.

Potrava

O potravě volavek popelavých už byla zmínka. Je výhradně živočišná. Loví ryby, které jsou v daném místě nejhojnější. Na obhospodařovaných rybnících jsou to malí kapři, na řekách a v zatopených loukách pak jiné ryby. Zejména v zimě se živí i rybami uhynulými. Kromě toho si pochutnají na vodním hmyzu a drobných obratlovcích, převážně žábách. Značnou část roku je vidět volavky popelavé sedět přikrčené na poli. To číhají na hraboše, kterých pochyťují značné množství. Patří tak mezi významné predátory hrabošů polních. V době nouze nepohrdnou mršinami.

Hnízdění

Hnízdit začínají již velmi brzy, v první polovině března. Mají v té době spoustu potravy. Hnízdí v koloniích na stromech, kde může být až 20 hnízd, výjimečně více. V zahraničí jsou známy kolonie až o 150 párech. Hnízda bývají někdy velmi blízko u sebe nebo pod sebou, takže se ptáci mohou navzájem rušit a často se vzájemně znečišťují trusem. Nejčastěji jsou hnízda umístěna na dubech, topolech, olších, vrbách, smrcích nebo borovicích. Jsou postavena vysoko, obvykle 16–35 m nad zemí. Staví ho oba ptáci. Skládá se ze silnějších větví jako základ, na nich jsou potom větve postupně slabší, vystláno je kořínky, rákosem a slámou. Hnízdo samice vylepšuje i během sezení na vejcích. Starší hnízda v koloniích jsou časem obrovská. Samice snáší 3–5 vajec, obvykle s jednodenní přestávkou. Mají modrozelenou barvu, postupně jsou znečištěna bílým trusem. Rodiče sedí na vejcích od snesení prvního vejce a střídají se po 4–6 hodinách. Při střídání si nosí vzájemně větvičky jako dar. Mláďata se líhnou postupně. Doba sezení je 28–32 dnů. Mláďata jsou krmena oběma rodiči. Poslední narozené mládě nemívá moc síly na boj se sourozenci o potravu a často uhynie. Jsou-li mláďata na hnízdě vyrušena nepřítelem, brání se tak, že vyvrhnou ze žaludku nestrávenou potravu. Je to odporne a smrdí to tak, že nepřítel uteče. V hnízdě jsou mláďata krmena 40–50 dní. Pak se rozlézají po okolí a učí se létat. Na noc se ale vrací do hnízda. Po dalším týdnu, kdy už umí létat, hnízdo opouští. V té době se paprskovitě rozlétnou do světa na všechny světové strany. Někdy zalétnou i několik set kilometrů daleko.

Příbuzní

V posledních letech se objevuje u nás ve značném množství na tahu a také u nás hnízdí **volavka bílá** (*Egretta alba*). Je celá bílá a je stejně velká jako volavka popelavá. Většina lidí ji vidí v zimě ve skupinách na polích, jak ostražitě čeká na kořist, kterou bývá hraboš polní. Její výskyt je u nás v posledních letech celoroční. Výjimečně hnízdí v některých rybníčních oblastech, většinou v rákosových porostech.

Čáp bílý

Český název: Čáp bílý

Latinský název: *Ciconia ciconia*

Řád třídy ptáků: Brodiví

Čeleď: Čápovití

Velikost: 95-110 cm

datum a čas pozorování:

gps souřadnice:

pohlaví:

zápis z pozorování:

Popis

Čáp bílý je natolik mezi lidmi znám, že se dá jen velmi těžko zaměnit s jiným podobným ptákem. Je celý bílý, kromě černých letek v křídlech. Zobák a nohy má červené. Čáp bílý údajně nosí děti a je o něm u nás mnoho pranostik. Ty se týkají především jarních prací na poli. Lidé na venkově odjakživa čápa bílého znali a měli ho rádi. Velmi si jej považovali a bylo štěstím, když si na jejich stavení čáp bílý postavil hnízdo. Zajímavé je, že tato náklonnost k čápovi není jen u nás. Objevuje se po celé Evropě. Všude lidé čápa bílého chrání. V Litvě je dokonce národním ptákem. Bylo tomu tak už v antice. Tehdy byl považován za symbol manželské věrnosti a opětování láskyplné péče rodičům od svých dětí. Rani křesťané pojali čápa bílého ještě jako příklad bojovníka proti zlu, protože se živí plazy, kteří byli tenkrát považováni za tvory „pekelné“. Podle germánské mytologie byl čáp bílý poslem bohyně Holdy a stal se symbolem plodnosti. S tím asi souvisí česká pověra o nošení dětí. Je pravděpodobné, že kladný vztah lidí k čápovi bílému převzali lidé v antice už od starých Egypťanů. V Egyptě jej dodnes uctívají jako symbol zbožnosti a spravedlnosti. Také muslimské země čápa bílého chrání. Věří totiž, že v každém se skrývá duše muslima, který se v životě nedostal do Mekky. Podobně je tomu i v Číně. To je krátké pojednání a vysvětlení toho, proč lidé mají k čápovi bílému kladný vztah. Volavka je na tom obráceně. Lidem údajně škodí, a proto se musí hubit. Přitom jejich životní projevy si jsou docela blízké a také jejich potrava je podobná.

Rozšíření

U nás žije nejvíce v nížinách a středních polohách, kde jsou rybníky a louky. Vyskytuje se i na sklizených polích. Do hor se netlačí. Nejvýše pravidelně hnízdí ve Zbytinách na Šumavě v nadmořské výšce 800 m. Lesy nemiluje. Na mapě jeho výskytu v Česku je vidět, že žije téměř všude mimo hory, střední a severozápadní Čechy a střední Moravu. Kromě Česka žije ve střední Evropě, na Balkáně, v Pobaltí, Bělorusku a Ukrajině. Rusko obývá pouze na západě. Najdeme ho také ve Španělsku a severní Africe, Turecku a Iráku. V západní Evropě hnízdí velmi vzácně nebo vůbec ne. Je tažný. Jeho tahové cesty jsou detailně zdokumentovány. Malá část čápů táhne přes Španělsko do západní Afriky. Jsou to čápi ze západní Evropy a také ze západních Čech. Přes Itálii létají jenom omylem. Tam je čeká vysilující let přes Středozemní moře a Saharu. Převažující většina čápů, včetně většiny našich, táhne přes Balkán, Turecko, Palestinu, údolím Nilu přes Súdán do nejnižší Afriky. Část čápů bílých zůstává v oblasti Súdánu a východoafrických jezer. Jejich trasa na jih měří až 10 000 km. Je to jedna z nejdělsích cest našich tažných ptáků. Hejna čápů bílých bývají někdy obrovská. Na podzimním tahu trvá přelet čapích hejn v místech jejich vysoké koncentrace, například na izraelském pobřeží, dlouhé hodiny. Čápi letí v útvaru dlouhé nekončící čáry. Zejména na podzim neletí přímo. Denně uletí 150–300 km. Potom někde v mokřadech odpočívají a vykrmují se. Pak zase několik dní letí a opět odpočívají. Celá cesta jim trvá asi 2–3 měsíce. Cesta zpět je ale jiná. To už na ně působí hormony, a tak spěchají. Cestu pak urychlí o 2–3 týdny.

Několik jedinců čápů bílých u nás přezimuje. Mohou být zdravotně indisponovaní. Bez vydatné pomoci rybářů, kteří je krmí, by zimu nejspíš nepřežili. A ještě jedna zajímavost: Od 70. let minulého století začala hnízdit malá populace čápa bílého v jižní Africe. V souvislosti s tím se nabízí otázka, zda hejna čápů bílých, která se po celé letní období vyskytují občas u nás a nehnízdí, nejsou částečně ti jedinci, kteří u nás v létě vlastně „přezimují“ a v jižní Africe hnízdí. Takže tah mají „naopak“. Většinou jsou to ale mladí nedospělí ptáci. Čápi bílí od nás odlétají v srpnu a v září a přilétají na počátku dubna.

Potrava

Potrava čápa bílého je výhradně živočišného původu. Pokud se vyskytne potrava rostlinná, je to náhoda. Potravu sbírají při procházení vodními porosty, loukami nebo na polích. V potravě převažují obojživelníci, hlavně různé druhy žab, dále hraboši polní a jiní hlodavci, užovky, krty, ještěrky, rejsci, drobní ptáci a ryby. Z ptáků vrabci, mladí skřivani a káčata. Častý je v čápi potravě hmyz a jiní bezobratlí jako žížaly, chrousti, sarančata, housenky, hlemýždi, kobyly, mouchy a jiní. V potravě lze objevit i malé bažantíky a zajička, to je ale spíše výjimka.

Hnízdění

Čapí páry si jsou věrné. Samec se vrací dříve a obsadí loňské hnízdo. Pak přiletá samice. Někdy o svoje hnízdo svádí těžké boje. Projevem toku je vytrvalé klapání zobákem. Jiný zvuk čáp bílý nevydává. Asi 60 % hnízd je umístěno na lidských stavbách, z toho velká část na komínech, zvonících a věžích. Najdeme je i na střeších hospodářských budov. Zbytek hnízd je na stromech, zejména na dubech, topolech, lípách a jiných. V minulosti čáp bílý hojně hnízdil na jižní Moravě často i mimo lidská sídla v lužním lese, někdy i v kolonii. Naštěstí některá tato hnízda ještě existují. Jsou známa i hnízda na stozích slámy. Poslední dobou se objevují hnízda na sloupech elektrického vedení a také na uměle vybudovaných betonových sloupech. Hnízda jsou ve výšce 6–20 m nad zemí. Bývají postavena jednotlivě, na rozdíl od zahraničí, kdy bývá v některých místech i 70 hnízd na jednom místě, třeba v malé vesnici. Čapí hnízdo je obrovská stavba z různě silných větví a drnů. Výjimečně může mít výšku až 2 m a vážit může také až 2 tuny. Takové hnízdo je dokonalým prostředím pro stavbu hnízd drobných ptáků, většinou vrabců obou druhů. Vrabců tam může hnízdit i 20 párů. V dubnu snáší samice čápa 2–7 bílých vajec. Na vejcích sedí oba rodiče od snesení prvního vejce. Proto se po 33–34 dnech začnou mláďata líhnout postupně. Ta poslední se dožijí vyvedení pouze v příznivých letech, kdy je dostatek hrabošů. Krmí je oba rodiče tak, že jim potravu vyvrhují na kraj hnízda a mládě se musí snažit urvat, co mohou. Od 25. dne mláďata na hnízdě stojí, od 60. dne hnízdo opouštějí. Rodiče se o ně ještě starají asi dalších 10 dní. To už je konec července a čápi se začínají v malých rodinných skupinkách postupně připravovat na odlet.

Nejvyšší věk zjištěný kroužkováním byl u čápa bílého 15 let. V Haagu, kde je čáp bílý erbovním ptákem, byli čápi chováni v zajetí. Nejstarší údajně roku 1887 zemřel ve věku 70 let. Tento údaj již ale nelze ověřit, a tak to možná ani není pravda.

Popis

Když v 17. století spatřil polyhistor Bohuslav Balbín, který byl ve své době výjimečný svými přírodovědnými znalostmi, v Jindřichově Hradci poprvé v zajetí chovaného čápa černého, prohlásil o něm, že je to čáp se zcela obráceným zbarvením a označil ho za „obludu“. Až na tu obludu měl pravdu. Na první pohled je čáp černý opravdu stejný jako čáp bílý, jenom je černý. Pouze břicho má bílé. Jinak je černý s kovovým leskem. Zobák a nohy má červené jako čáp bílý a červené má i okolí oka. Takto barevně vypadá, když sedí i když letí. Za letu má natažený krk a nohy, podobně jako čáp bílý. Na hnízdě se někdy ozve skřipavým hlasem, zobákem klope jen velmi zřídka.

Rozšíření

Čáp černý u nás obývá velké lesní komplexy, kde jsou v dosahu lesní potoky a tůňe, případně jsou nedaleko rybníky. Lidem se vyhýbá, jako by z nich měl strach. Jinde ve světě obývá i vlhké bezlesé krajiny, kde jsou stromy jen roztroušeny, a také skalnatá území, kde je v údolích tekoucí voda. Není to tak dávno, kdy byl u nás čáp černý naprosto vzácný a žil jen v pralesích na soutoku Moravy a Dyje. Dnes to už není pravda. Obývá celé naše území. Vyhýbá se pouze nejproduktivnějším zemědělským oblastem, Hané a Polabí. V západní Evropě byl v minulosti vyhuben, dnes se tam začíná znovu objevovat. Zbytková populace zůstala na jihu Španělska. Hlavní oblast rozšíření se táhne od nás na východ přes celou Asii až na Sachalin. Je tažný. Na zimu odlétá do Afriky. K nám se vrací na počátku dubna a odlétá v září. Z našeho území létají čápi černí jako spousta jiných ptačích druhů oběma hlavními trasami. Menší část našich čápů letí jihozápadní trasou přes Španělsko a Maroko do západní Afriky. Tato trasa je dlouhá asi 5 000 km. Druhá trasa je delší, asi 6 000 km. Směřuje přes Balkán, Bospor, Libanon do údolí Nilu až do Etiopie a oblasti východoafrických savan. Tyto trasy byly našimi vědci důkladně monitorovány od konce 90. let minulého století. Čápi černí byly na záda dány „batůžky“ s vysílači a pomocí družic byla trasa sledována do zimoviště a zpět. Oba druhy čápů na tahu využívají vzestupné proudy vzduchu, kdy vyletí do značné výše a pak, bez mávání křídel, plachtí. Tyto vzestupné proudy nad mořem nejsou, a tak se vyhýbají trase přes Středomoří a Itálii. Malá část jich tam přesto přes Sicílii táhne. Stejně tak se vyhýbají Sahaře, protože tam mají jen velmi omezené možnosti k nasycení a doplnění energie na další cestu. Jinak se vždy po několika dnech letu zastaví na příhodných místech, jako jsou jezera, záplavová území a travnaté savany. Bývá tam spousta obojživelníků, ryb a hmyzu. Na konci cesty se rozptýlí po celé oblasti od Senegalu po Etiopii. V průběhu naší zimy tam přeletují z místa na místo, kde mají momentálně nejvíc potravy. Na celé trase číhají na čápy různá ohrožení. Zhruba ze 30 % to je nebezpečí, že budou zastřeleni. Častěji v Africe, ale i ve Francii a Itálii se čápi loví. Z 27 % jim hrozí smrt elektrickým proudem. Bývá to na sloupech vysokého napětí, kde si chtějí čápi odpočinout. Toto nebezpečí jim hrozí po celé trase, včetně našeho území. Dělalí se různá technická opatření na elektrovedech, zatím jsou ale nedostatečná. Dalším nebezpečím pro táhnoucí čápy jsou nárazy do drátů. Ty jsou pro ně prostě neviditelné. Tyto příčiny úhynu činí u čápa černého 25 %, u čápa bílého až 50 %.

Potrava

Potrava čápa černého je pouze živočišná. Z větší části to jsou ryby a z nich hlavně pstruh. Pochutná si ale i na rybách jako je okoun, cejn, různé drobné ryby a na rybnících i malí kapři a štiky. Dále jsou v potravě zastoupeny žáby, užovky, zmije a četný hmyz a bezobratlí jako brouci, pijavky, sarančata, hlemýždi a další.

Hnízdění

Po přiletu na hnízdiště začnou čápi černí tokat, což se projevuje kýváním hlavy nahoru a dolů a z boku na bok. Hnízdi pouze jednotlivě. Hnízdo je postaveno většinou na stromech, dubech, bucích, jedlích a smrcích. Bývá ve výšce 7–20 m. Asi 10 % hnízd je postaveno na skále v nepřístupných výklencích. Je to velká stavba z hrubých větví. Postupně jsou větve tenčí, doplněny drny, mechem a trávou. Vejce samice snáší od poloviny dubna do poloviny května. Snese 3–5 bílých vajec a sedí na nich 32 dnů. V tom se střídá se samcem. Mláďata jsou krmena oběma rodiči. Ti jim potravu vyvrhují z hrdelního vaku na kraj hnízda a mláďata si ji pak berou sama. Za potravou mohou létat oba dospělí ptáci až desítky kilometrů daleko. Na hnízdě jsou mláďata 55–60 dní. Pak už umí létat, na hnízdo se ještě někdy vracejí. Potom se pohybují v okolí a připravují se na odlet. Nejvyšší věk, který byl u čápa černého zaznamenán, je 15 let.

Vrubezobí

Jsou to menší až velcí ptáci, žijící poblíž vody a na vodě. Na nohou mají plovací blány. Zobák je menší a široký. Živí se smíšenou potravou, někteří jsou převážně býložraví. Dobře plavou, potápějí se, chodí po zemi a létají. Mláďata jsou po narození samostatná. U nás i ve světě žije mnoho druhů z tohoto řádu.

Hohol severní

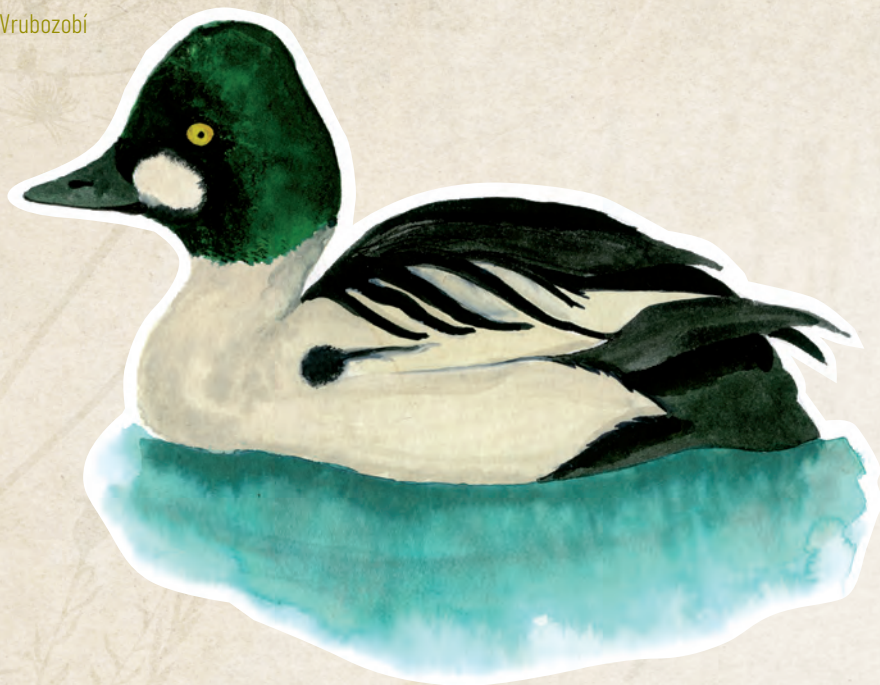
Český název: Hohol severní

Latinský název: *Bucephala clangula*

Řád třídy ptáků: Vrubozobí

Čeď: Kachnovití

Velikost: 46 cm

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

Hohol severní je o něco menší než kachna divoká. Je to potápivá kachna, takže jeho ocas splývá s vodní hladinou. Jeho hlava je velká. Samec ve satebním šatě vypadá černobíle, když je na vodě, nebo za letu. Žáda, ocas a křídla má černá. Černá, se zeleným leskem, je také jeho hlava, která v kontrastu s bílým krkem a břichem působí ještě mohutněji. Mezi černým zobákem a hlavou má nápadnou bílou skvrnu. Za letu jsou v křídlech vidět velmi výrazná bílá pole. Samice je celkově nahnědle šedá a její také velká hlava je zbarvena tmavě rezavohnědě. V křídlech má výrazné bílé zrcátko. V prostém šatu se samec podobá samici. Za letu křídla hohola vydávají hlasitý vysoký zvuk.

Rozšíření

Poprvé u nás hohol severní zahnízil v roce 1960 na Treboňsku. Do té doby se v Česku ukázal vzácně jenom v zimě, když mu zamrzla voda v jeho tradičních zimovištích. Hohol severní obývá tajgu, což je pásmo jehličnatého lesa v Evropě, Asii a Severní Americe. V Evropě žije ve Skandinávii, na severu Německa a Polska, v Pobaltí a potom v pásu až na samý východ Asie. Kromě toho má po celém areálu izolovaná hnízdiště, která jsou na jih od souvisle osídleného území. V druhé polovině minulého století posunul v Evropě své hranice osídlení dále na západ a jih. V roce 1955 hnízil poprvé ve Švýcarsku, v roce 1970 v Dánsku a Velké Británii, v roce 1975 v Bavorsku. U nás, od doby prvního hnízdění, začali hoholové postupně své početní stavy navyšovat. Bylo to hlavně v jižních Čechách. V současné době se vyskytují také na Pardubicku, v Poodří a objevili se také v severních Čechách u Chomutova. Hohol severní u nás obývá rybníky různé velikosti a hloubky. Podmínkou ale je, aby v těsném okolí byly velké a staré stromy s dutinami, ve kterých může hnízdit. Hohol severní je tažný. Hoholové od nás létají zimovat přímo na sever na mořské pobřeží do Dánska a Pobaltí, další část ptáků přezimuje u Jadranského moře v severní Itálii. U nás na nezamrzlých řekách a vodních nádržích přezimují hoholové severní ze severních částí Evropy.

Potrava

Potravu hohol získává potápěním pod vodu a sběrem přímo z hladiny. Živí se hlavně měkkýši, koryši, larvami pošvatek, vážek a chrostíků, ploščicemi, brouky, dvoukřídly a pijavkami. V jeho potravě dále najdeme pulce, žáby a drobné rybky. Živočišná složka výrazně převládá, rostlinná je jen jako nepatrná příměs. Pochutná si například na šípátce nebo rdestu.

Hnízdění

Na hnízdišti se objevují hoholové v únoru nebo počátkem března. Brzy po přiletu se spárují a začínají tokat. V první fázi samec na vodě krouží kolem samice. Má přitom dopředu natažený krk a hlavu má nad vodou. Potom začne hlavou pohybovat dozadu a dopředu v určitém rytmu a tyto pohyby neustále prohlubuje. Poté začne prudce pohybovat nohama, až začne stříkat voda. Dále pak pohupuje celým tělem, stále dopředu dozadu a stále plácá nohama. V závěrečné fázi je hluboce předkloněn, ocas má vysoko nad vodou a nohy šlapající vodu také. Voda divoce stříká, samice mezi tím pohybuje rytmicky hlavou. Nakonec se celá na vodě natáhne. Hoholové hnízdí 1krát do roka. Ve druhé polovině dubna a počátkem května samice začíná snášet vejce. Hnízdí na stromech v dutinách. Vyhovují jim i staré dutiny po datlu černém a také různé polodutiny. V nouzi zahnízdí i na zemi v kořenech stromů a jiných náhradních místech. Rád využívá budky vyrobené speciálně pro kachny. Hnízda bývají nejčastěji na topolech, osikách, dubech, olších a vrbách. Jsou ve výšce 1,5–20 m. Hloubka dutiny ve stromě je taková, aby kachňata mohla dutinu bezproblémově opustit, někdy může být ale velmi hluboko. V jednom případě až 2,2 m. Výstelkou bývá obvykle jen trouch a časem tam přibývá i prachové peří. Samice klade do hnízda 6–11 vajec. Mají modrozelenou barvu. Samice začíná na vejcích sedět po ukončení snůšky. Sedí na nich sama 28–30 dní. Po vylíhnutí zůstávají kachňata asi den v hnízdě a pak dutinu opouštějí. Na naléhavé volání matky se vyškrábou k vletovému otvoru a seskočí dolů. V tuto dobu samec rodinu opustí a dál se o ně nestará. Kachňata se umějí již krátce po vylíhnutí dobře potápět a pod vodou vydrží až 2 minuty. Samice se o mladé stará 60–70 dní. V té době už dokážou létat a umí se o sebe postarat.

Český název: Polák chocholačka

Latinský název: *Aythya fuligula*

Řád třídy ptáků: Vrubozobí

Čeď: Kachnovití

Velikost: 43 cm

Polák chocholačka

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

Kačer této kachny je ve satebním šatě černobílý. Hlava, hřbet, složená křídla a zadní část těla jsou černá. Břicho, spodní část křídel a okraj křídla shora jsou bílé. Duhovka oka je žlutá. Zobák je šedý. Na hlavě má kačer prodloužená temenní péra, která vytvářejí splývající chocholku. Při plavání vynikají bílé boky na jinak zcela černém těle. Za letu je vidět bílý spodek těla a svrchu na černých křídlech bílý lem. Samice je celá tmavě hnědá a na hlavě má náznak chocholky. V prostém šatě má samec břicho našedle hnědé. Poláci chocholačky žijí v hejnech, někdy i velkých. Velmi často jsou jejich hejna promíšena s hejny poláka velkého. Hlas chocholačky je chraplavý „krkrkr“. Je to potápivá kachna, což se pozná podle toho, že má ocas položen na vodní hladině. Často se potápí.

Rozšíření

Polák chocholačka u nás nežije dlouho. Po ojedinělém hnízdění ve 40. letech minulého století ve středních a jižních Čechách se začal u nás častěji objevovat a hnízdit až o 20 let později. V současné době žije poměrně hojně na mnoha rybnících po celém Česku. Je dokonce nepatrně hojnější než polák velký. Hnízdí u nás na rybnících poměrně vysoko, na Českomoravské vysočině až v nadmořské výšce 600 m. V Evropě žije v její severní části, přibližně na sever od Alp. Dále potom obývá téměř celou Asii. U nás je převážně tažný. Jeho severnější populace přezimují v Africe na Nilu v Súdánu. Naši ptáci přezimují nejčastěji na švýcarských jezerech, zimují ale také v celé oblasti od Nizozemí po Španělsko a také v severní Africe v Tunisku. Na našich nezamrzajících vodách můžeme poláky chocholačky v zimě běžně vidět. Může to být na řekách, rybnících nebo přehradách. Vyskytuje se tam do té doby, než jim voda zamrzne. Jsou to ptáci z východu, pak odletí. Pravidelně od nás naši hnízdivci odlétají v říjnu a zpět se vrací na rozhraní března a dubna.

Potrava

Potrava poláka chocholačky se skládá z vodních plžů a mlžů a dále dospělců, ale hlavně larev, chrostíků, vážek, pakomárů, klešťanek, brouků a vodomilů. V potravě jsou také drobní korýši, perloočky, buchanky a blešivci. Někdy jsou součástí potravy i drobné rybky. Zejména v době nedostatku živočišné potravy konzumují chocholačky semena vodních rostlin jako rdestu, skřípiny, stolítků a zevaru, a také bobule keřů, například černého bezu a také semena stromů rostoucích u vody. Potravu sbírá někdy na hladině, většinou ji získává při potápění do hloubky 0,5–2 m. Pod vodou vydrží kolem 20 vteřin, maximálně asi 40 vteřin.

Hnízdění

Jednotlivé páry se vytvářejí již na zimovištích. Po přeletu na hnízdiště nastává období toku a poté, přibližně od začátku května do konce června, se v hnízdech objevují snůšky vajec. Hnízda bývají postavena v místech, která jsou obklopena vodou, nebo na jejím okraji. Většinou to bývá na trsech různých vodních rostlin, případně i ve starých hnízdech jiných vodních ptáků. Často jsou hnízda umístěna na ostrůvcích. Hnízdo je jen malá kotlinka vystlaná suchými rostlinami z okolí hnízda. Postupně se v hnízdě objevuje prachové peří, kterého s časem přibývá. Hnízdo staví samice sama a překrývá ho stříškou z trav, které rostou okolo. Kačer se v té době už o rodinu nestará. Hnízda chocholaček nebývají někdy příliš daleko od sebe. V hnízdě najdeme 7–10 vajec. Výjimečně bylo v hnízdě až 30 vajec. Bývají to snůšky od dvou až tří kachen. Byly také zjištěny případy, kdy na jednom hnízdě seděly na vejcích dvě kachny, rovněž byla pozorována rodinka chocholaček, které vodily dvě kachny. Další zajímavostí je, že poláci chocholačky rádi zanášejí svá vejce do hnízd jiných poláků a jiných kachen. Potom jsou v hnízdech poláků chocholaček vejce poláků velkých, ale víc bývá vajec chocholaček u poláků velkých a jiných kachen. Vejce jsou šedá s odstínem dozelena, jindy doběžova. Samice sedí na vejcích 23–25 dní. Po vylíhnutí jsou mláďata schopna ihned po oschnutí opustit hnízdo a jít na vodu, kde se o sebe již umí starat a kachna je doprovází. Dokonce jsou známy případy, kdy se mláďata pohybovala sama bez vodící kachny. V 50 dnech již umí mláďata létat. Začínají se chystat na odlet a rozlétají se všemi směry po okolí na větší rybníky.

Český název: Polák velký

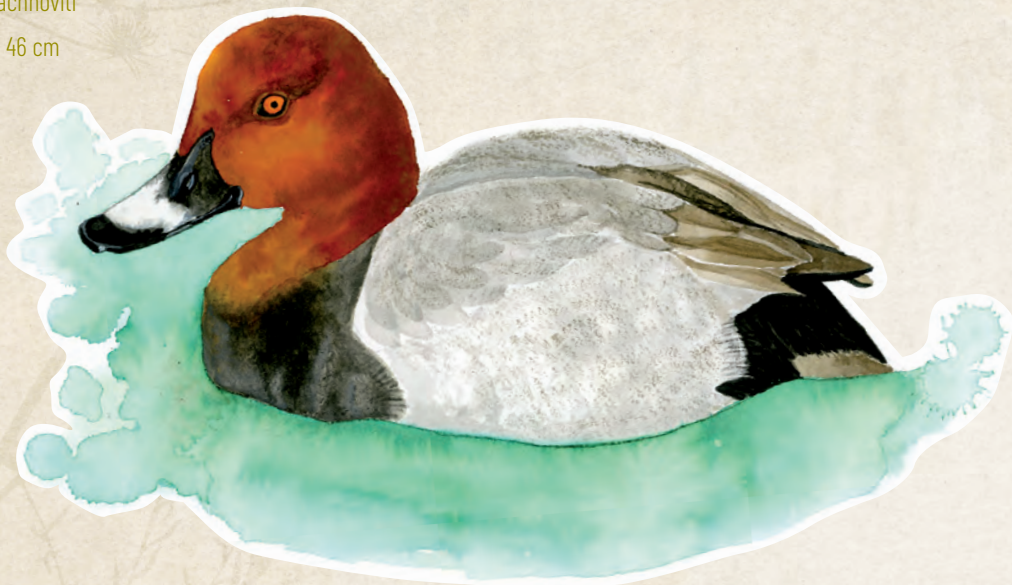
Latinský název: *Aythya ferina*

Řád třídy ptáků: Vrubozobí

Čeleď: Kachnovití

Velikost: 46 cm

Polák velký

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

Polák velký je o trochu menší, než je kachna divoká. Patří mezi potápivé kachny, což se pozná podle toho, že jeho ocas při plavání splývá s vodní hladinou. Za potravou se často potápí. Pod vodou zůstává průměrně 15 vteřin, nejdelší ponor trvá asi dvojnásobně dlouho. Po vynoření zhruba 5 vteřin odpočívá a pak se potápí znovu. Udává se, že se může ponořit až do hloubky 4 m, většinou ale do hloubky kolem 1 m. Poznat kačera poláka velkého ve svatebním šatě není tak složité. Je pěkně vybarven. Hlavu a krk má červené, mírně dorezava, hrud, prsa a partie kolem ocasu pak černé. Hřbet a boky jsou šedé, břicho je světlejší. Za letu není na křídle vidět bílý pruh. Samice a mládí ptáci jsou nevýrazně hnědí. Na vodě působí proti kachně divoké trochu bachratěji a zobák má mírně stočený nahoru. Na šedých nohách má, podobně jako všechny ostatní kachny, plovací blány. Polák velký je dobrý letec. Z vodní hladiny startuje s rozběhem. Za letu se ozývá chraplavým hlasem „kre, kre“. Žije v menších nebo větších hejnech, v době hnízdění jednotlivě. S ohledem na charakter získávání potravy upřednostňuje spíše hlubší rybníky. Těch ale nebývá dostatečné množství pro celou naši hnízdící populaci. Proto často hnízdí i na menších rybnících s hloubkou pod 1 m. Potom tam ale musí být dostatečné množství rostlin, které mu slouží jako potrava. V tom případě už se za potravou nepotápí tak často a získává ji přímo z hladiny. Také tam musí být dostatečný kryt.

Rozšíření

S ohledem na svoji přizpůsobivost žije polák velký na celém území Česka. Dává přednost nižším a středním polohám. Nejvýše položené hnízdiště je na Šumavě na Lipenské přehradě. Kromě Česka žije v celé Evropě, kromě Skandinávie, a pak v celém lesnatém pásu až k jezeru Bajkal na Sibiři. Naši poláci velcí zimují v Anglii a Nizozemí, na podalpských jezerech ve Švýcarsku a ve Středomoří. Zajímavé je, že poláci velcí kroužkovaní na jižní Moravě byli v zimě zastíženi v Irsku a na Sicílii. Na úplně rozdílných místech. Přilétají k nám v březnu a odlétají v září až listopadu. U nás zimující ptáci mohou být i naši, kteří neodtáhli, většinou jsou to ale ptáci ze severovýchodu.

Potrava

Na vodě žije polák velký převážnou část života. Na břeh vychází jen velmi výjimečně. Na vodě spí a odpočívá, ve vodě získává potravu. V jeho jídelníčku převažuje rostlinná potrava. Jsou to zelené části vodních a bahenních rostlin a jejich semena. Tuto potravu získává uštipováním rostlinných částí při potápění. Sledováním bylo zjištěno, že se jedná o lakušník, rdesno, rdest, stolítek, růžkatec, zblochan, okřehek a trávy. Semena kulturních rostlin nebyla v potravě zaznamenána. Někdy si potravu zpestří tím, co uzme na krmítkách pro domácí chovy kachen. V živočišné složce převažují měkkýši a vodní hmyz a jeho larvy. Dále byly zjištěny žáby a jejich pulci a drobné ryby. V zimních měsících podíl živočišné složky stoupá, protože vodních rostlin je nedostatek.

Hnízdění

Hnízdit začíná polák velký poměrně pozdě, většinou až v květnu nebo v červnu. Předtím po přiletu dochází ke spárování a hledání vhodného místa pro založení hnízda. Na hnízdišti probíhá tok, který není nikterak výrazný. Hnízdo je kotlinka uprostřed porostů. Hnízdo staví jen samice, vystylá ho zelenými rostlinami z okolí. Nakonec přidá prachové peří. Samice snáší 6–9 vajec. Ta jsou zelenošedá, někdy jsou mírně dozelena a jindy jenom šedá. Samice na nich sedí 23–25 dní. Je-li vyrušena, zakryje hnízdo zelení z okolí, tiše odejde a pak teprve vzletne. Po vylíhnutí opouští mláďata ihned hnízdo. Vodí je jen samice. Po zhruba 50–55 dnech již umí mládí létat. Později se rodiny s mláďaty spojují a vytvářejí malá hejnká. V létě v době pelichání se na některých rybnících spojují ptáci ve velká hejna až o tisíce kusů. Početní stavy poláka velkého se v průběhu doby silně mění. Snad současný pokles jejich stavů u nás je jen takovým přirozeným výkyvem. V přírodě byl zjištěn jeho nejvyšší věk 8 let a v zajetí 11 let.

Český název: Zrzohlávka rudozobá

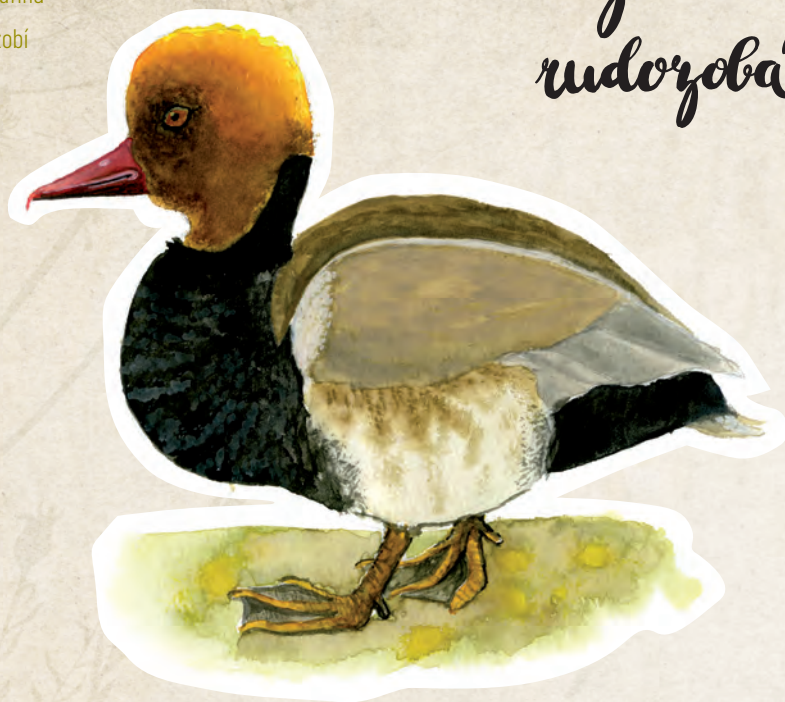
Latinský název: *Netta rufina*

Řád třídy ptáků: Vrubozobí

Čeleď: Kachnovití

Velikost: 56 cm

Zrzohlávka rudozobá

Datum a čas pozorování: _____

GPS souřadnice: _____

Zápis z pozorování: _____

Popis

V době mého mládí, asi před 60 lety, u nás hnízdila jen vzácně na lednických rybnících. Mezitím se rozšířila a dnes hnízdí i na střední a severní Moravě a také v jižních Čechách a na Pardubicku. Přesto je u nás stále vzácná. Kačer má zářivě rezatou hlavu s náznakem žlutavější chocholky na temeni. Jeho zobák je červený s nádechem dooranžova. Hruď a spodek břicha až po ocas jsou černé. Boky těla má bílé. Křídla jsou zbarvena dohněda, méně znatelné je bílé zrcátko. Za letu je vidět červená hlava, výrazný bílý pás přes celé křídlo a bílý lem křídla vpředu a černý podélný pruh na břiše. Tím se liší zrzohlávka rudozobá od poláka velkého, který má také červenou hlavu, ale křídla má světlejší a není v nich bílá páska. Samice je zbarvena prostě. Je hnědá, pouze tvář má světlou a někdy je vidět bílé zrcátko. Za letu můžeme zahlédnout bílou pásku v křídlech. Kačer se ozývá drsným hlasem „bet, bet“.

Rozšíření

U nás obývá zrzohlávka rudozobá velké rybníky a vodní plochy s rozsáhlými porosty rákosin. V okolních zemích a v Evropě je vzácná a vyskytuje se ostrůvkovitě jen na nemnoha místech. Souvisleji ji najdeme ve stepní oblasti od delty Dunaje do Mongolska, pokud tam jsou vodní plochy. Jsou tažné. Kroužkováním bylo zjištěno, že přezimují v jižní Francii. Přilétají k nám v průběhu března a postupně odlétají do konce září. Nejdříve, již v červenci, odlétají samci a samice s mladými je následují později. Asijské populace zimují v široké oblasti od Indie po severní Afriku.

Potrava

Zrzohlávka rudozobá je potravním specialistou. Ve středoasijských stepích se živí zelenými částmi, oddenky a semeny vodních rostlin, jako jsou rdesty a stolístky. V potravě jsou vždy silně zastoupeny vodní řasy. Podobně je tomu i u nás. Z živočišné potravy si pochutná na měkkýších, vodním hmyzu, korýších, pulcích a žábách a drobných rybkách. Potravu získávají z vodní hladiny a těsně pod ní, někdy panáčkují jako kachna divoká. Potápějí se jen málokdy, ale umí to dobře. Při sběru potravy se někdy natočí a zvednou křídlo a pak je dobře vidět jejich bílé boky. Potravu přijímají i v noci.

Hnízdění

Po přiletu začínají jednotlivé páry tokat. Samec plave kolem samice a nosí jí různé vodní rostliny. Koncem března si páry vyberou na rybníce místo k hnízdění. Pokud jsou na rybníku ostrovy, zahnízdí tam. Hnízdo nebývá na kraji ostrůvku rybníka, ale je umístěno dál od vody. Jinak hnízdí v rákosinách nebo na hrázích rybníků. Hnízdo je umístěno na zemi. Svrchu je kryto třeba travinami nebo koprivami. Materiál na stavbu hnízda je použit z blízkého okolí. Jsou to stébla rákosu, ostřice a traviny, ale i drobné tenké klaciky. Vystláno je hustě prachovým perím a bývají tam vtroušena šedá nebo narezlá pírká. Hnízdo si staví jen samice. Ta snáší 7–12 vajec v průběhu dubna a května, hnízdí jen 1krát do roka. Vejce jsou šedožlutá se zelenavým nádechem. Často se stává, že samice snáší vejce do hnízda jiné samice zrzohlávky. Tak bylo nalezeno v jednom hnízdě až 26 vajec. Zrzohlávky ale snáší svá vejce i do hnízd jiných druhů kachen, nejčastěji do hnízd kachen divokých, dále do hnízd koprivek a poláků velkých. Našla se i vejce zrzohlávky v hnízdě racka chechtavého. Po vylíhnutí mláďat se objeví na rybníce smíšené rodiny se dvěma druhy kachňat. Tento jev je známý i u jiných druhů kachen a také u koroptví a bažantů. U zrzohlávky jde ale o běžné chování. Mláďata se líhnou po 26–28 dnech sezení samice. Samec zprvu poblíž hnízda hlídá, později ho to přestane bavit a odejde. Veškerou péči o mladé tak přenechá samici. Není tedy v ptačí říši zrovna vzorem péče o potomstvo. Samice se o mladé stará až do jejich odletu.

Příbuzní

Další barevnou kachnou, příbuznou s kachnou divokou, je **lžičák pestrý** (*Anas clypeata*). Má mohutný lžícovitý zobák, kterým cedí vodu a drobné vodní živočichy. Samec má modrozelenou hlavu, hruď má bílou, břicho a boky jsou rezaté ze všech stran bíle orámované. Na zádech se táhne až ke kostřeci černý pruh, černou barvu má i pod ocasem, který je bílý. Křídla v loketní části jsou šedomodrá a zbytek křídla je rezatý, zespodu jsou křídla spíše hnědá. Na křídle je výrazné zelené zrcátko. Za letu je vidět zelený lem křídla a nad ním bílá páska. Samice je nevýrazně hnědá, pouze za letu je vidět podobně jako u samce zelený pruh v křídle s bílým lemem. Lžičák pestrý je tažný. Žije na rybnících.